

1968

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

ČÍSLO 137

KRÁTKÝ POBYT CHIRURGA I. J. NEUDÖRFERA PŘED 110 LETY V OLOMOUCI

Pracovní podmínky a kádrové poměry na staré olomoucké universitě a na medicínsko-chirurgickém lyceu se ve své podstatě nelišily od situací, jak je známe z jiných vysokých škol v minulosti i přítomnosti. Osudy a profily jednotlivých učitelů byly tak rozličné a různorodé jako jinde a vedle vynikajících osobností tu nacházíme jména mužů jen průměrného nadání, vedle odborníků, jejichž věhlas sahal daleko za hranice zde působili i pracovníci, jejichž schopnosti nepřesahovaly rámec běžné rutinní praxe. Do Olomouce přicházeli agilní jednotlivci a zůstávali zde po celý život v neúnavné tvůrčí práci, někteří ustrnuli a upadali pozvolna do poklidného konformismu a konservativismu, jiní zase po krátké době odcházeli — snad nespokojení, snad hnáni touhou po vyšších cílech, nebo povolání na výhodnější místa ve větších městech. Do konce svého života zde zůstali, nebo aspoň podstatnou část svých nejpłodnějších let strávili v Olomouci učitelé, kteří vtiskli zdejšímu učilišti osobitý ráz jako D. Waidele (1771—1830), F. Hauser (1800—1857), F. J. Mošner (1797—1876), O. L. J. Jeittelles (1799—1878), F. Groh (1823—1899), E. Engel (1805—1868), V. Vyšín (1843 až 1916) aj. Nezřídka je však nadhozena otázka, proč olomoucká vysoká škola si nedovedla udržet odborníky, kteří později jinde prokázali své neobyčejné a nadprůměrné schopnosti.

Tak např. odešel r. 1803 po jednoročním působení v Olomouci Jan Nepomuk Rust (1775—1840), zřejmě neuspokojen zdejšími pracovními možnostmi. Odešel nejdříve do Krakova, pak do Vídně a nakonec do Berlína, kde se stal profesorem, generál-chirurgem a nejvyšším zdravotním inspektorem pruské armády. Poněkud jiné však byly okolnosti, za nichž přišel a odešel jiný významný chirurg své doby, Ignác Josef Neudörfer, který právě před 110 lety po několik měsíců vedl olomouckou katedru chirurgie.

Neudörfer se narodil 15. března 1825 v Hliníku nedaleko Trenčína na Slovensku a po studiu na vídeňské universitě, kde promoval dne 18. ledna 1856, nastoupil místo sekundárního lékaře ve vídeňské všeobecné nemocnici.¹ Když dne 26. července 1857 zemřel v Olomouci profesor chirurgie a očního lékařství František Hauser, uvolnila se olomoucká katedra chirurgie a tu nacházíme mezi žadateli o tuto katedru, s níž bylo spojeno primářské místo na chirurgickém oddělení olomoucké nemocnice, i jméno Neudörferovo. Originál či text jeho žádosti se nezachoval, zmiňuje se o ní však ředitel ústavu dr. Engel ve svém přípisu místodržitelstvímu úřadu v Brně ze dne 19. září 1857.

Ředitelství sestavilo pořadník žadatelů a předložilo jej místodržitelství k posouzení. Na prvním místě v návrhu je uveden František Salzer, narozený 1827 v Sedmíhradsku, tehdy ve svých třiceti letech asistent a soukromý docent ve Vídni, ženatý (náboženství není uvedeno), který se může vykázat dobrými vysvědčeními, i když není uvedena žádná jeho vědecká práce. Vzhledem k tomu, že už je docentem, má největší naději na získání olomoucké katedry a primariátu. Je tu však jedna závada, která je výslovně zdůrazněna jako závažná překážka: Salzer nezná českou řeč a jako primář nemocnice by přece měl český jazyk znát, aby mohl hovořit s nemocnými. Proto je v návrhu dr. Engela připojena poznámka, že by se češtině mohl naučit.

Na druhém místě je I. J. Neudörfer, tč. sekundární lékař 4. chirurgického oddělení ve Vídni. Je katolík, stav není uveden, rok narození je uveden zřejmě mylně 1824.² Má nejen dobrou vysvědčení, ale i vědecké publikace a hlavně je zdůrazněno, že umí česky.

Na třetím místě následuje Karl von Rosas, narozený 1829, působící v Maďarsku jako obecní lékař. Ovládá francouzštinu a italštinu. Konečně až na čtvrtém

místě následuje František Groh, narozený 1823 v Kouřimi, ženatý, katolík, znalý nejen francouzštiny, ale i češtiny a nositel zlatého záslužného kříže. Není vysvětlitelné, proč je Groh v prvním návrhu uveden až na posledním místě.

Ředitelství lycea (dr. Engel) ve svém návrhu vedle zdůraznění předností Salzerových podotýká, že Neudörfer, ač má předpoklady hlavně svými znalostmi češtiny „přichází sotva v úvahu vzhledem ke své nedostatečně doložené žádosti“.

Tím více překvapuje odpověď místodržitelského úřadu ze dne 3. října 1857, v níž je sdělováno na adresu ředitelství olomouckého lycea, že ministerstvo kultury a vyučování ve Vídni pověřilo suplováním na katedře chirurgie v Olomouci sekundárního lékaře dr. Neudörfera a že tomuto už bylo přikázáno, aby se odebral do Olomouce a práci nastoupil. Současně je sdělen i příkaz uvolnit příslušnou částku peněz k jeho výplatě.

Již 15. října 1857 však dochází z místodržitelství další přípis, v němž je žádáno, aby byla ihned podána do Vídne na ministerstvo kultury a vyučování žádost dr. Františka Groha, c. k. plukovního lékaře a bývalého suplujícího profesora, o katedru chirurgie v Olomouci. Ředitel dr. Engel na to ihned 18. října pozměňuje pořadí žádostí a tento pozměněný seznam odesílá. Nyní je na prvním místě F. Groh a na 2. místě Neudörfer s poznámkou, že už se ujal svého místa v Olomouci, prokázal své schopnosti a pochopil i poslání olomouckého učiliště. Salzer je uveden na třetím místě s poznámkou, že zná i oftalmologii, ale že by měl být určen na nějaké vyšší místo.

Dne 19. října 1857 je datován přípis místodržitelského úřadu s příkazem pokladně, aby dr. Neudörferovi bylo za substituci vyplaceno 720 zlatých a sice 540 zl. ze studijního fondu a 180 zl. z fondu nemocnice.

Dne 20. ledna 1858 je císařským ediktem jmenován plukovní lékař 2. třídy dr. František Groh profesorem chirurgie na olomouckém učilišti a po složení přísahy na místodržitelství v Brně přebírá toto místo. Dne 11. března 1858 je datován předávací protokol, v němž za přítomnosti ředitele dr. Engela předává dr. Neudörfer prof. Grohovi funkci a inventář katedry chirurgie, což všichni tři stvrzují svými podpisy.

Tímto dnem tedy končí krátká olomoucká činnost Neudörferova a začíná jeho poměrně neklidný, ale nesmírně pracovitý život. Po návratu do Vídne vstupuje Neudörfer do armády a již za rok (1859) vede chirurgické oddělení posádkové nemocnice St. Spirito ve Veroně. Neudörferovu osobnost charakterizuje jeho nesmírná odvaha. V tomto smyslu stojí na prvním místě skutečnost, že Neudörfer se po bitvě u Solferina r. 1859 pokusil u vykrváčených raněných provést — proti všem tehdy platným názorům — krevní transfúzi ze zdravého vojáka na raněného. Skutečně měl — bez znalosti krevních skupin — štěstí a podařilo se mu několik vojáků zachránit. Po několika úspěších se však nutně dostavily i neúspěchy a proto musil Neudörfer od dalších transfúzí upustit.³

Přes to je Neudörfer vyznamenán zlatým záslužným křížem, povýšen na plukovního lékaře druhé třídy a odchází do posádkové nemocnice v Praze. Roku 1864, když vypukla šlesvicko-holštýnská válka, vede Neudörfer různé polní nemocnice. O této své činnosti zveřejňujeme zprávy nejdříve časopisecky a pak knižně.⁴ Z této doby pochází Neudörferovo nadšení pro používání sádrového obvazu, který zřejmě jako jeden z prvních vyztužoval pruhy dřevěných překližek (furnýrů) a pak návrh na použití podvozku pod nosítka pro raněné v poli.^{5, 6} Za své zásluhy byl Neudörfer vyznamenán rytířským křížem řádu Františka Josefa.

Hned v zářetí však už doprovází Neudörfer jako šéflékař⁷ císaře Maxmiliána na jeho nešťastné expedici do Mexika. Po svém návratu je Neudörfer vyznamenán r. 1866 důstojnickým křížem Guadeloupeského řádu a odvelen zase k posádkové nemocnici do Prahy. Za rok přechází do Vídne a působí zde jako přednosta chirurgického oddělení posádkové nemocnice až do roku 1879. Ze zkušeností na

bojištích i v míru ve vojenských nemocnicích píše a vydává v letech 1864 až 67 trojdílnou rukověť válečné chirurgie a operační nauky.⁸

Při jednání v komisích, zabývajících se reorganizací a rozhodováním o další existenci vojenské lékařské akademie ve vídeňském Josefinu vystupuje Neudörfer — jako jeden z mála vojenských chirurgů — rezolutně proti dalšímu udržování Josefina.

Roku 1869 se Neudörfer habilituje na vídeňské universitě jako docent válečné chirurgie. Jeho habilitační přednáška pojednává o významu a oprávnění válečné chirurgie.⁹ Za rok nato je povýšen na plukovního lékaře první třídy, roku 1874 na štábního lékaře a stává se řádným členem vojenského zdravotního výboru. V následných třech letech pak vede jako korepetitor pro válečnou chirurgii kurzy pro vojenské lékaře. Své objevy a vynálezy z techniky hygieny a záchranné služby vystavuje 1876 v Bruselu a roku 1878 v Paříži na kongresu pro zdravotní službu armád v polí.

Jeho vojenská kariéra vrcholí hodností generálního štábního lékaře, v kteréžto hodnosti odchází r. 1887 do výslužby, když před tím působil jako šéf zdravotní služby v Josefově a Bratislavě. Ještě ve výslužbě pracuje jako přednosta chirurgického oddělení vídeňské polikliniky a umírá v Opatiji 20. května 1898.

Neudörfer byl odvážný a nadaný operatér. Své zkušenosti dovedl podat zajímavou a poutavou formou v přednáškách a publikacích. Přednášel o transfúzi krve i o chloroformové narkóze, o sádrovém obvazu atd. Jeho přednášky — jako např. r. 1879 ve společnosti lékařů ve Vídni přednesené sdělení o ambulantním ošetřování kloubních resekcí a o řezu na kámen — vyvolaly živé polemiky a někdy i odpor jiných odborníků. Řada jeho monografií obsahuje mnoho dodnes platných poznatků a zajímavostí, hlavně jeho práce o ošetřování ran,¹⁰ o zkušenostech vojenských lékařů¹¹ a celkové pohledy na chirurgii jako vědu.¹² Opětovně se vrací k otázkám asepse a antisepte v ošetřování ran a zabývá se i bakteriologií, která tehdy patřila mezi nejmladší a převratné vědní obory.¹³

Nelze říci, že by se byl Neudörfer ve svém nesmírně plodném a činném životě nedopustil chyb a omylů. Jeho záštipný odpor k Josefinu jako vojensko-chirurgické instituci byl jistě málo objektivní. Zcela nekriticky se např. zastával šarlatánky Dal Ciu, která tehdy neslavně působila v Terstu a ve Vídni a vědecké kruhy mu toto zbloudění nemohly dlouho odpustit. Také jeho postoj k učení Listerovu při vši snaze o respektování vědeckých poznatků nebyl dosti prozíravý a reálný a Neudörfer zdaleka nedocenil všechny dosahy Listerových objevů. Je však třeba vidět právě v Neudörferově kritičnosti i přínos k objektivizaci významu těchto novinek. Neudörfer už chápe rozdílnost působení bakterií a spór, variabilnost účinku bakterií, vnikajících do ran ze vzduchu a chápe i význam vnitřního prostředí organismu pro rozvinutí infekce v ráně. Neudörfer uznává význam Listerova antiseptického obvazu hlavně ve válečné chirurgii, poukazuje na nebezpečí katgutů jako šicího materiálu a zkouší antiseptickou účinnost jak karbolu, tak i různých jiných látek (kyseliny salicylové, benzoové, borové atd.).

I když se Neudörfer snažil vniknout do každého problému, který zpracovával co nejhluběji, je nutno se dívat na jeho názory vždy pod zorným úhlem jeho doby, tak jak je i on chápal a zveřejňoval. Úvodem k jedné své stěžejní práci¹⁴ říká sebekriticky jako by tužil pozdější výtky: „Jsem dítětem své doby a nemohu překročit hranice našeho vědění a našich znalostí . . .“ A přece je nesporné, že v mnohém tyto hranice překročil, v něčem je i podstatně rozšířil.

Neudörfer patří k typickým a čestným reprezentantům rakouské chirurgie druhé poloviny minulého století. Jistě není bezvýznamnou událostí pro olomoucké učiliště, že zde Neudörfer působil, byť i jen velmi krátce ve svém mládí, kdy zdaleka nedosáhl ještě vrcholu své výkonnosti. Jak ukazují písemné doklady v olomouckém archívu nebylo ani jeho vinou ani vinou představitelů olomouckého lycea, že zde nezůstal déle či natrvalo. Jeho vystředání prof. Grohem bylo rozhodnuto zásahem vídeňského ministerstva. Nelze dnes už vypátrat do jaké míry

ovlivnil toto ministerské rozhodnutí sám Groh nebo jeho přátelé. Pozoruhodné je, že při volbě jak Neudörferově, tak Grohově rozhodovalo ministerstvo se zřetelem ke znalostem češtiny u obou žadatelů. V tomto rozhodnutí je však nutno vidět i skutečnost, kterou vyžadovaly poměry učiliště a snad i Neudörfer sám raději volil rušnější a mnohostrannější život vojenského lékaře, cesty do dalekých zemí, ruch bojiště i hlavního města a bouřlivé diskuse vědeckého světa, než poklidný život na medicínsko-chirurgickém učilišti a v nemocnici v Olomouci.

¹ Kirchenberger S., Lebensbilder hervorragender österreichisch-ungarischer Militär- u. Marineärzte, J. Šafář, Wien 1913.

² U Kirchenbergera je uveden rok narození 1822, v Hirschově biografickém lexikonu v příspěvku, psaném ještě ze života Neudörferova, je však uveden rok 1825. Také Remeš ve své práci v Časopise vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, ročník 49, 1. odd., str. 51—64 z r. 1936 uvádí rok narození 1825.

³ Eiselsberg A. v., Lebensweg eines Chirurgen, Innsbruck 1941.

⁴ V Langenbecks Archiv sv. 6 a pak u Sittenfelda v Berlíně 1964 pod titulem „Aus dem feldärztlichen Bericht über die Verwundeten in Schleswig“.

⁵ Wondrák E., Z dějin sádrového obvazu, Acta Univ. Olomuc. 32, 1963:85.

⁶ Valentin B., Z. Orthop., Beilageheft zu Bd. 87, 1956.

⁷ V hodnosti „Oberstleutnant-Stabsarzt“.

⁸ „Handbuch der Kriegschirurgie und Operationslehre“, Vogel, Leipzig 1867.

⁹ „Die Bedeutung und Berechtigung der Kriegschirurgie.“

¹⁰ „Die chirurgische Behandlung der Wunden“, Braumüller, Wien 1877.

¹¹ „Aus der chirurgischen Klinik für Militärärzte“, tamtéž 1879.

¹² „Die moderne Chirurgie in ihrer Theorie und Praxis“, tamtéž 1883.

¹³ „Gegenwart und Zukunft der Antiseptik und ihr Verhältnis zur Bakteriologie“, tamtéž 1888.

¹⁴ Wondrák E., „Příspěvek k dějinám olomoucké chirurgie“, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, 107, str. 7—11, 1963.

DIE TÄTIGKEIT DES CHIRURGEN I. J. NEUDÖRFER VOR 110 JAHREN IN OLMÜTZ

Zusammenfassung

Im Herbst des Jahres 1857 bewerben sich nach dem Tode von Professor F. Hauser vier Chirurgen um den frei gewordenen Lehrstuhl der Chirurgie in Olmütz. Unter ihnen ist (neben F. Salzer, K. v. Rosas und F. Groh) auch I. J. Neudörfer (1825—1898), der zuerst nur wenig Aussichten auf das Erhalten dieser Stelle hat, dann aber vom wieners Kultusministerium als Substitut nach Olmütz geschickt wird. Anfangs 1858 wird jedoch als ordentlicher Professor für Chirurgie in Olmütz F. Groh ernannt und Neudörfer verlässt Olmütz, wird Militärarzt, ist in verschiedenen Garnisonen tätig, begleitet Kaiser Maximilian nach Mexiko, habilitiert sich als Dozent für Kriegschirurgie in Wien und gehört zu den bedeutenden österreichischen Chirurgen der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Er wagt es bereits 1859 bei ausgebluteten Soldaten Blut zu transfundieren, gehört zu den Anhängern des Gipsverbandes und führt einige Neuerungen im Rettungsdienst ein. Seine wissenschaftlichen Werke auf dem Gebiet der Chirurgie und Bakteriologie, wie z. B. das Buch über die chirurgische Behandlung der Wunden und seine Lehrbücher der Kriegschirurgie gehören zu den bedeutenden chirurgischen Publikationen seiner Zeit. Seine Tätigkeit in Olmütz wurde zeitlich vom wieners Kultusministerium bestimmt. Interessant ist, dass man wie bei Neudörfer so bei Groh bei der Ernennung die Kenntnisse der tschechischen Sprache in Betrag zog.

Jaroslav Černý

O ČESKÉM VOJENSKÉM LÉKAŘI dr. VINCENCI PODHAJSKÉM

V roce 1905 prožila česká veřejnost v Olomouci vzrušení, které mělo zásluhou tisku ohlas i mimo Olomouc. V Olomouci zemřel český vojenský lékař rakousko-uherské armády na odpočinku MUDr. Vincenc Podhajský, jehož posledním přá-

ním, které vyjádřil v dopise olomouckému advokátovi dr. Juliu Ambrosovi, bylo, aby byl pohřben za zvuků české národní hymny „Kde domov můj“. Rakouská vojenská správa zprvu slíbila, že poslednímu přání zemřelého bude vyhověno. V poslední chvíli své stanovisko změnila a nařídila, aby nad hrobem dr. Podhajského vojenská hudba zahrála rakouskou státní hymnu, jak se dělo při pohřbu kteréhokoliv rakouského důstojníka. Hojní účastníci pohřbu, většinou české národnosti, jimž byl dr. Podhajský velmi dobře znám, byli tím překvapení až rozhořčení a na konec spontánně zazpívali píseň „Kde domov můj“ podle přání nebožtíka.

Tato příhoda při pohřbu dr. Podhajského rozrušila tehdy celou českou veřejnost v Olomouci, která odsuzovala neupřímné a záludné jednání olomoucké vojenské správy, jsoucí zcela v rukou Němců. Rozrušení přeneslo se i do místního tisku, který ostře odsuzoval protičeský postoj vojenských úřadů. Tak o věci psal Pozor (18. a 20. ledna 1905), Moravská Orlice (19. ledna), Selské listy (19. ledna). Na konec zpráva o pohřbu Podhajského dostala se i do německého tisku ve Vídni, kde časopis Zeit označil příhodu při pohřbu dr. Podhajského dokonce za českou provokaci. Olomoucké Selské listy pak vídeňskému listu odpověděly, že věc bude přenesena i na půdu rakouského parlamentu (Selské listy z 22. ledna 1905).

Kdo byl dr. Podhajský, při jehož pohřbu došlo k příhodě, která rozrušila českou veřejnost v Olomouci?

Vincenc Podhajský narodil se 26. března 1837 v Poličce. Gymnasium vystudoval v Litomyšli, kde nabyl nejen důkladného vzdělání, ale i českého národního uvědomění pod vlivem národního obrození, kterým tehdejší Litomyšl v té době žila. V Litomyšli nabyl Podhajský i živý zájem o českou literaturu a kulturní dění, který ho provázel pak po celý život. Lékařství vystudoval Podhajský ve Vídni na Josefinu, kde roku 1863 promoval.

Studium na vídeňské vojenské lékařské akademii určilo další osud Vincence Podhajského: stal se rakouským vojenským lékařem. Ihned po promoci nastoupil jako nadlékař k vojenské jednotce v severní Itálii, nejprve ve Veroně, později v Mantově. Odtud jako plukovní lékař odešel do Kremže v Dolních Rakousích, kde se stal velitelem vojenské nemocnice. Když r. 1885 byla nemocnice zrušena, odešel dr. Podhajský s hodností štábního lékaře do výslužby. Tehdy zůstal v Kremži a působil tu jako praktický lékař až do října 1900, kdy začal churavět a zanechal praxe. Roku 1901 se přestěhoval do Olomouce, kde 15. ledna 1905 zemřel ve vojenské nemocnici na Hradisku.

Uniforma rakouského vojenského lékaře ani pobyt v cizím prostředí nezměnily nic na smýšlení dr. Vincence Podhajského. Po celý život zůstal českým, národně uvědomělým lékařem, který si udržel živý, aktivní zájem o veřejné a politické dění svého národa. Byl ovlivněn nejen výchovou, které se mu dostalo na litomyšlském gymnasiu, ale i revolučním rokem 1848, který prožil na gymnasiu. Podhajský jako student byl ovlivněn i myšlením našeho národního obrození, vyrůstal pod vlivem národních buditelů. Znal Karla Havlíčka, jeho Národní noviny, jeho Slovana i jeho Kutnohorské epistoly. V Litomyšli byl čtenářem i Pražských novin a dokonce i Slovenských novin.

Když odešel do Vídně a začal studovat na Josefinu, Podhajský sledoval dál český život, politické dění, rozvoj kulturního života doma, četl, studoval, vzdělával se. A tomu zůstal věren i tehdy, když se stal vojenským lékařem. Na svém prvním působišti, ve Veroně začal psát články politického i literárního obsahu do Hlasu a Národa. A když se dověděl, že v Praze byl založen roku 1862 Spolek českých lékařů, jako uvědomělý český lékař stal se roku 1864 jeho dopisujícím členem a odběratelem prvního českého vědeckého lékařského časopisu — Časopisu lékařů českých. A nejen to: dr. Podhajský považoval za svoji povinnost i psát do Časopisu lékařů českých. Už v roce 1864 objevilo se poprvé jeho jméno mezi autory, kteří publikovali v Časopisu lékařů českých a po té se setkáváme

s jeho jménem na stránkách Časopisu lékařů českých v ročnících 1866, 1876, 1879, pak v ročnících 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1889, 1890 a naposled roku 1901. Podhajského zájem o odborné vědecké otázky vedl ho k publikování ve Wiener Klinik (1879) a ve Wiener medizinische Presse.

Jako politický a literární autor psával později do Národních listů, do Moravské Orlice (1866—1872), do Vyšehradu, Pozoru, Lumíru i do poličské Jitřenky.

Pro české lékařství spočívá význam Podhajského v jeho vědecké činnosti. Podhajský uveřejňoval odborné články v lékařských časopisech. Tyto články vyjadřovaly jeho vědecké snažení po dosažení také co nejlepších výsledků v lékařské praxi. Články pojednávaly — jak bylo v té době všeobecným zvykem — o zajímavých a úspěšných léčebných zákrocích. Většinu článků uveřejnil dr. Podhajský v Časopise lékařů českých a jak již bylo napsáno, první uveřejnil v roce 1864. Šlo o sdělení, které pojednávalo o přiložení nosu utatého v souboji šavlí a pak přišitého. Článek „Neštovice zákony se řídí“ uveřejněný v roce 1879 v Časopise lékařů českých, uveřejnil Podhajský také ve Wiener Klinik stejně jako článek „Zur Aetiologie der acuten Exantheme“. V téže době uveřejnil několik článků ve Wiener medizinische Presse.

Podhajský žil v přátelství s vynikajícími lékaři své doby. O jednom „svém příteli profesoru Toldtovi“ psal v článku uveřejněném v roce 1876, v němž popsal zvláštní „ozubí“ u jedenadvacetiletého vojáka, u kterého zjistil čtrnáct mléčných a sedm stálých zubů. Otisk tohoto chrupu odeslal profesoru anatomie (nejdříve v Josefinu, později na lékařské fakultě vídeňské university) Toldtovi do jeho anatomického muzea. Pro spolkovou schůzi Spolku českých lékařů zaslal zajímavé embryo. Tuto činnost Podhajského znal Kukula a také se o ni zmiňuje ve své knize o české chirurgii.

Podhajský se také zúčastňoval vědeckého života ve vídeňském spolku vojenských lékařů, kde často přednášel. Také přednášel na druhém sjezdu českých přírodovědců a lékařů v Praze o problematice očkování proti neštovicím. O tomto problému uveřejnil později článek v Čas. lék. čes. Obě sdělení dala podnět k očkování a přeočkování v rakouském vojsku. Podhajský dokázal ve svém článku z prosince 1890, že názory Kochovy o léčebném účinku tuberkulínu (jak o tom Koch psal v Říjnu téhož roku) jsou mylné.

Podhajský měl také dobré znalosti z dějin lékařství. Již na gymnasiu se naučil rusky, srbsky a polsky. V roce 1876 v Čas. lék. čes. popsal slovanskou lékařskou literaturu. Tamtéž v roce 1883 napsal článek o současném stavu ruského vojenského zdravotnictví. Popsal jeho historický vývoj a psal doslovně: „aby se upustilo od holé bezmyšlenkovité fráze u nás bohužel běžné, že v Rusku jenom barbarství a vodka panuje.“ V témže roce uveřejnil v Čas. lék. čes. článek „Zdravotnické vojenství 17. století“, který byl recenzí knihy Raimunda Minderera „Gemeine Handstücklein zur Kriegs-Artzney gehörig“ vydané v roce 1620 v Augspurku.

K vědecko-populární činnosti Podhajského je dlužno počítat jeho články v Ottově Naučném slovníku z roku 1889. Zpracoval v něm hesla „Ambulance“, „Armádní choroby“ a „Baráky“. Popis hesel svědčí o autorově dobré znalosti uvedené problematiky a dosvědčují i znalost nejen historie, ale i současnosti anglické, americké, ruské, francouzské a německé vojenské zdravotnické služby. Mezi ostatními články je zajímavý článek „O domě nalezenců ve Veroně“, v němž Podhajský popisuje nejen tehdejší morálku, ale i farizejský postoj společnosti při řešení problému nemanželských a odložených dětí.

Značnou část publicistické činnosti zaujímají Podhajského články v Čas. lék. čes. pojednávající o rakouském vojenském lékařství a rakouském vojenském zdravotnictví. Mnoho let před Habartem, v roce 1864, psal Podhajský o léčení střelných zranění, způsobených novými zbraněmi jak rakouského, tak anglického, japonského, ruského nebo amerického původu. Většina ostatních článků o vojen-

ském zdravotnictví byla uveřejněna v osmdesátých letech v rubrice „Z kruhů vojenských lékařů“, kde Podhajský psal pod různými zkratkami a značkami. Pojednání se zabývala většinou závažnými otázkami, jako například o poměru ministerstva války k potřebám zdravotnické služby, o postoji mladých vojenských lékařů k výkonu služby, o etice vojenského lékaře. V tomto případě nazval — mimo jiné — brání honoráře za „negotium sordidum“: nedůstojné pro lékaře. Podhajský vyvinul mnoho úsilí o obnovení zrušené josefinské akademie, usíloval o zlepšení postavení mladých vojenských lékařů a často zdůrazňoval plnou zodpovědnost nadřízených za zvyšování odborných znalostí mladých vojenských lékařů. V článcích podával Podhajský návrhy, z nichž některé byly realizovány až později, dokonce některé až v naší armádě. Tak byl částečně realizován jeho návrh na zavedení zdravotní knížky u vojáků, plně byl realizován návrh na klasifikaci odvedenců u vojáků. Podle návrhu Podhajského byla zavedena služba posádkového lékaře. Až v naší armádě se uskutečnil návrh Podhajského, aby vojenské nemocnice se staly středisky odborné lékařské činnosti a vědeckého výzkumu.

Sebevraždy, sebevražedné pokusy a zmrzačení tvořily v době Podhajského velký problém rakouské armády. Podhajský věnoval tomuto problému pozornost a napsal o tom dva články. První byl uveřejněn v Čas. lék. čes. v roce 1889 a druhý, rozsáhlý, v roce 1901. Tento obsáhl vyčerpávajícím způsobem statistické a kritické zhodnocení problému ve světle 25 roků. Podhajský toto pojednání přednesl také na III. sjezdu českých přírodovědců a lékařů.

Štábní lékař dr. Podhajský nebyl ve velké oblibě u nadřízených. Svědčí o tom ta skutečnost, že poměrně brzo (ve svých 48 letech) byl propuštěn do výslužby (i když byl citelný nedostatek vojenských lékařů), a že za dvaadvacet let činné služby dosáhl jen hodnosti štábního lékaře. Příčinou byla nejen jeho politická činnost, jeho kritické připomínky o problémech vojenského zdravotnictví rakouské armády, ale i jeho nikdy neskrývané české vlastenectví.

Dr. Podhajský byl váženým praktickým lékařem, ctěným občany Kremže, kteří ho dokonce v roce 1885 kandidovali do obecního zastupitelství. Nebyl však zvolen pro odpor těch, kteří poukazovali na jeho českou národnost, ke které se Podhajský při každé příležitosti hrdě hlásil. Po 10 let byl předsedou kremžského okrašlovacího spolku, staral se o zvelebení města, o rozšíření parků, postavení spolkového domu a pod. Při odchodu z Kremže předalo obecní zastupitelství Podhajskému děkovný dopis za jeho péči o město.

Z uvedených faktů je patrné, že dr. Vincenc Podhajský patřil na sklonku minulého století mezi pozbruhodné české vojenské lékaře v rakouské armádě. Dr. Podhajský byl jedním z prvních českých lékařů, který svými články vyplňoval stránky nově vzniklého odborného českého lékařského časopisu. Podhajský se zasloužil o zlepšení organizace a kvality vojenského zdravotnictví i když víme, že jeho návrhy byly realizovány většinou až po jeho smrti. Dílo, které Podhajský zanechal, bylo výsledkem neúnavné činnosti a nebojácné, konstruktivní kritiky terénního vojenského lékaře. Dr. Podhajský, ačkoliv většinu svého života žil v cizím prostředí, manželku měl původu německého, synové — důstojníci rakouské armády se hlásili k národnosti německé, sám nepřestal žít pro svůj český národ, z něhož vyšel. V Olomouci byl váženým členem české společnosti a do poslední chvíle byl činný v řadě spolků a organizací české společnosti.

Literatura:

- Kukula, O.: Rozvoj chirurgie české v letech 1848—1898, Praha 1899.
Matoušek, M.: Stoletá kronika Spolku českých lékařů v Praze, 1862—1962. (Rukopis.)
Sinkulová, L.: Lékaři, stát a zdraví lidu, Praha 1959.
Navrátil, M.: Almanach českých lékařů, Praha 1913.
Fischer, R.: Olomoucký památník 1848—1918, Olomouc 1938.

Kirchenberger, S.: Neue Beiträge zur Geschichte des k. u. k. österreich.-ungar. Militär-Sanitätswesen, Wien 1899.

Kirchenberger, S.: Lebensbilder der hervorragender österreichisch-ungarischer Militär- und Marinerärzte, Wien 1913

Anonym: † MUDr. Vincenc Podhajský, Jitřenka, Časopis pro zájmy Východočeska, 26, 1905, 3:44-45.

Maydl, K.: Vynikající lékaři vídeňští, Čechové rodem. In: Sborník Čechů dolnorakouských, Praha 1895, str. 83-88.

ÜBER DEN TSCHJECHISCHEN MILITÄRARZT dr. VINCENC PODHAJSKÝ

Zusammenfassung

MUDr. Vincenc Podhajský (1837—1905) war ein tschechischer Militärarzt in der österreichisch-ungarischen Armee der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. In Wien absolvierte er die medizinische Militärakademie Josefinum. Er war ein bewußter tschechischer Patriot und blieb dieser Gesinnung auch als Militärarzt treu. Sich nicht nur auf die Ausübung seines ärztlichen Berufes beschränkend interessierte sich Podhajský für wissenschaftliche Fragen der Medizin sowie für die Organisation der militärischen Gesundheitspflege. Er publizierte in der Zeitschrift der tschechischen Ärzte — Časopis lékařů českých — in der Wiener Klinik und in der Wiener medizinischen Presse. Außerdem widmete er seine Aufmerksamkeit dem öffentlichen Leben eines Volkes und war ebenfalls in dieser Richtung literarisch tätig. Im österreichischen militärischen Gesundheitswesen setzte er sich für qualitative Aufbesserung der militärischen Gesundheitspflege ein und stellte mehrere Anträge, von denen die Mehrheit erst nach seinem Tode realisiert wurde, einige erst in der Armee der sozialistischen Tschechoslowakei.

Jan Springer

PRÍSPĚVEK K CHARAKTERISTICE ČESKÉHO BÁSNÍKA VRATISLAVA KAZIMÍRA ŠEMBERY

Případ Vratislava Kazimíra Šembery, českého básníka a pak odrodilce, je téměř sto let starý, již několikrát definitivně prokázaný: a přece staré dokumenty nově zařazené do souvislosti (po uveřejnění Arbesových vzpomínek „Z ovzduší politiky“ 1957, po vyjití knihy „Z doby Nerudovy“ 1959 a zvláště rozsáhlé korespondence Nerudovy s rodinou Šemberovou „Spisy Jana Nerudy, sv. 38“ 1954) přispívají k charakteristice básníka-odrodilce. Odrození jako následek utonutí v cizím prostředí je zjev obvyklý a do jisté míry přirozený — celé národy zanikaly v cizím moři — ale náhlé a vědomé zřeknutí národnosti, v níž jsme se zrodili, a přechod k jinonárodnímu šovinismu u inteligenta je zarážející, ač nikterak ojedinělý. Naše nová svědectví o charakteru mladého muže-studenta podaná starším studentem jsou proto důležitá, že jsou svědectvími časově nejstaršími a bezprostředními, kdežto svědectví dosud známá jsou podána s odstupem let o Šemberovi již dospělém.

Vídeňský student filosofie Jan Havelka z Loštic, tehdy 26letý, psal z Vídně svému nemocnému příteli medikovi Vilibaldu Absolonovi do Fryštáku u Holešova o zajímavostech vídeňského studentského a veřejného života v letech 1865 a dalších a zmiňoval se také o 21letém, tehdy ještě vlasteneckém studentu práv Vratislavu K. Šemberovi, před jeho oficiálním přijetím do české pražské společnosti.

Havelkových dopisů použil sice dr. Richard Fischer k doložení životopisu Jana Havelky v knize „Prof. Jan Havelka, rodák loštický“ (Olomouc 1938) a v nich uveřejnil několik Havelkových poznámek o mladém Šemberovi, ale zde zůstaly nepovšimnuty badatelé K. Krejčí a Jos. Moravcem.

Jan Havelka, rodák z Loštic na sev. Moravě (nar. 1833), později významný profesor slovanského gymnasia v Olomouci, zakladatel časopisu Komenský a spolu-zakladatel Vlasienického spolku musejního, přišel r. 1862 v září po maturitě na německém olomouckém gymnasiu studovat do Vídně na filosofické fakultě dějepis a zeměpis. Vstoupil do volného sdružení akademiků z Moravy „Morava“ a pozoroval činnost i jiných slovanských spolků ve Vídni. Zde se spřátelil se studujícím medicíny Vilibaldem Absolonem z Fryštáku (nar. 1843), potomním lékařem v Boskovicih a otcem univ. prof. dr. Karla Absolona (předčasně zde zemřel 1882). Havelkovo přátelství k Vilibaldu, mladšímu o čtyři léta, bylo založeno na obdivu mladšího studenta a našlo vyjádření ve 164 dopisech, psaných během 19 let (od 1863 do 1882). Zvláště hojná byla korespondence v r. 1865, kdy Absolon onemocněl a léčil se doma, a tu Havelka pravidelně dvakrát týdně seznamoval přítele s novinkami studentského a spolkového života vídeňského, aby jej utěšil v dlouhé samotě.

Vratislav Kazimír Šembera se narodil 4. března 1844 v Olomouci na Bělidlech v domě patřícím tehdy vdově po obchodníku Machánkovi Františce, kmotře Vratislavově na křtu (nyní je to dům č. 7 v Sokolské ul. — stará sokolovna). Otec Alois Vojtěch Š. (z Vys. Mýta, 1807—1882) byl tehdy (od r. 1839) profesorem české řeči a literatury na stavovské akademii v Olomouci, jeho matka byla Františka, rozená Ševčíková ze Znojma (1815—1888). Prvním dítětem byla Zdenka, narozená zde 19. května 1841.

S rodiči, když se stavovská akademie vrátila do Brna, přišel tříletý Vratislav do Brna a r. 1849, když byl otec v Říjnu jmenován profesorem české řeči a literatury na vídeňské universitě a redaktorem českého textu říšského zákoníku, do Vídně. Vídní pak zůstal věren až do smrti. Zde vystudoval gymnasium a práva, zde vznikaly jeho první pokusy spisovatelské, zde vyšla první česká knížka jeho básní „Z mladých řáder“ 1863; zde byl zaměstnán jako dopisovatel časopisu „Ost und West“¹ a pak redaktor „Wanderera“² a nakonec „Neues Wiener Tagblattu“.³ Odtud dopisoval do českých listů moravských i pražských (do Nár. listů od 1868); odtud byl přítelem českých prominentů Julia Grégra, Jana Nerudy, Jakuba Arbesa, J. V. Friče aj., zde si odseděl dvouměsíční žalář za dva české články ve vídeňském časopise „Zvon“⁴ a zde v žaláři se stal jeho přerod z českého básníka v renegáta. Zde byly tištěny v časopise „Montagsrevue“⁵ jeho „Intime Briefe aus Prag“,⁶ které r. 1870 a 1871 svou infamností tak pobouřily českou veřejnost; zde — ještě za života svého otce — se zřekl psaní českého Š ve svém jméně a zaměnil je za Sch (r. 1880). Zde pak velebil Němce a haněl Čechy a zde také 4. prosince 1891 zemřel.

K posouzení charakteru Vratislavova uvedu svědectví současníků (Jakuba Arbesa, nar. 1840, otce Šemberova, Jana Nerudy, nar. 1834, Antala Staška, nar. 1843) a závěry badatelů prof. Karla Krejčího a Josefa Moravce.

Originály dopisů jsou v majetku (počtem 164) rodiny zemřelého univ. prof. dr. K. Absolona v Brně (jeho strýcem byl prof. Havelka, dědem MUDr. Wankel.)

První zmínka je v dopise z 24. ledna 1865 z Vídně do Fryštáku: „Nemohu Ti zamlčet zprávu, která nejen mnou, nýbrž i celým literárním světem⁷ právě hýbá. Pan Vratislav Šembera, vulgo první básník moravský, prý právě dokončil dvůsvazkový román,⁸ jenž se bude co nevidět tisknouti. Taktéž prý vydá co nejdříve novou sbírku básní, jmenovitě básně „Ester“⁹ ve 12 odděleních. Nuž, co chceme více; mezery naší literatury se rychle a důstojně vyplňují.“ „Ostatně zašlu do Orlice¹⁰ důtklivou poptávku, co pan Vratislav Šembera dělá s pozůstalými básněmi Furchovými.¹¹ Dral se o ně a nyní je nevydává. Leda by měl svá dítka za povedenější, což při známé jeho skromnosti nebylo by právě velice divné.“

Druhou zmínku činí H. v dopise z 25. února 1865, kde referuje o šibřinkách „Slovanského zpěváckého spolku“,¹² že „nevypadly velice slavně, aspoň ne velice vesele; místo pravého vtípu panoval prý sám galgenhumór.“¹³ Nejvíce se líbila komická opera „Kvas krále Vondry XXVI“¹⁴ Förchgot¹⁵ dělal toho Vondru, Címrflínu, jeho princezku . . . Pan Šembera byl přistrojen co „Ost und West“, toť věru malá skromnost.“

V dalším dopise z 1. března 1865 píše H. Absolonovi o valné hromadě „Slovanské besedy“:¹⁶ Přeju jim zdaru, ale nevěřím, že by z usúzeného ji živoření přišla Beseda kdy k takovému rozkvětu, jak by přijíti mohla. Kdyby byla vskutku všeslovanská, pak by se to arci dalo očekávat, ale tak má české zřízení, českého ducha a jen navenek si hrá na ústav všeslovanský. Že jest tomu tak, bylo viděti hned při valné hromadě. Nebo když redaktor „Ost und Westu“ počal bývalému provizornímu výboru důrazně vytýkat, že si ani za mák nepočínal co výbor „Besedy Slovanské“, nýbrž české, povstalo takové rozhořčení, že musel umknout. Tak málo smyslu má tedy celá korporace pro ideu všeslovanskou.“

Dodatkem píše Havelka v následujícím dopise 12. března: „Wanderer“ přinesl ondy repliku na tu Šemberovu kritiku „Slovanské besedy“, z které vysvítá, že redaktor „Ost und Westu“ ani neměl práva mluvit, poněvadž není údem, nebo aspoň tentokrát neměl ještě 50 % svého ročního příspěvku zapravených. Tak i já tedy svůj výrok o „Besedě odvolávám.“

V dopise z 18. července 1865 píše: „Naši Moravě“¹⁷ dostalo se toho potěšení čísti pana Šemberu jun. mezi hosty při slavné poslední schůzi (tj. na rozloučenou před prázdninami J. S.). Však na tom nebylo dosti, počil on i Moravu slavnými(?) dopisy do Wanderera i do Orlice. (Havelka nyní cituje doslovně obě zprávy.) Schůze se zúčastnil slovenský pastor Hurban¹⁸ a měl jadrnou řeč. Prof. Förchtgott řídil několik vlasteneckých sborů.“ „ . . . Dr. Jindra¹⁹ vynesl přípitek na sbratření Čechů a Moravanů a bičoval partikularismus²⁰ škodlivý případně. Ten partikularismus je u pana Šembery to, že se přidržujeme Slováků a oni nás . . . V sobotu se „Morava“ usnesla psát Šemberovi toto: P. T. Šemberovi, právníku zde. Čtete nás příště v každém ohledu svým ignorováním. Spolek Morava. Jestli cítí obsaženou v tom kolosální hrubost, to nevím.“

Havelkovy poznámky v následujících dvou dopisech týkají se olomouckého časopisu „Moravská lípa“:²¹ (dopis z 25. 2. 1865):

„První číslo „Lípy“ učinilo nemalý rámus. „Orlice“ a „Ost und West“ contra „Hlas“ pro. Ta „Orlice“ a ten „Ost u. West“ jest totiž. nadaný básník Moravský pan Vratislav Šembera a to tuším dostačuje, abys kritiky „Orlice“ a „Ost und Westu“ dle důležitosti jejich odvážil. Ostatně, jak se očekávat dalo, svádí se všechna hana na dítky mé nešťastné múzy.²² Tvé povídky se dotknutí neopovazuje. A s tím jsem též spokojen.²³ V „Ost u. Westě“ píše pan Šembera takto (v mém překladu J. S.): Iakkoli nebyla naše očekávání naplata, nemůžeme, pokud je možno soudit podle 1. čísla, prohlásit, že souhlasíme se způsobem, jak se „Mor. lípa“ prezentuje. Známe velmi dobře literární mizerii na Moravě, nespokojíme se však přesto se vším, i kdyby to bylo sebelépe vytištěno. Básně jsou horentní. Proti jazykovému novotaření²⁴ však, proti zavedení speciálních moravismů musíme se rozhodně vyslovit. To vede pomalu k dalším exkluzivnostem a těch nemáme opravdu zapotřebí.“ — V „Orlici“ napsali takto: „Lípy Moravské“ vyšlo redakcí p. Šuminského²⁵ v Olomouci číslo 1, jehožto obsah záleží v několika básních, rýmovaných národních pověstí, v obrázku ze života a národ. pojednání. Přejeme tomuto podniknutí, jehožto potřebu jsme byli uznali, aby následující čísla byla lepší první. . . . Neboť mimo praobučečné rýmovačky nepodáno 1. číslem čtenářstvu nic poučného, a mimo to si dovoluje redakce uváděti do všeobecně přijatého pravopisu zbytečné moravismy (jako kupř. místo

ou — ú, místo šf — šč), jichžto věru postrádati může, aniž by tím škodu brala naše mluva . . .“²⁴

V dopise z 27. března 1865 je druhá zmínka o „Mor. lípě“: „Druhá taková novina pro Rakúsko sice méně důležitá, ale tím více pro nás a zvláště pro Tebe co abonenta ‚Lípy‘ koluje tu též a může se o ní říci, jako to Schiller praví o zpěvě: ‚Man weiss nicht, von wannen er komt‘. Novina totiž, že ‚Lípa‘ co nevidět přestane vycházet. Mně tu novinu donesl Kubánek²⁵ a přiznal se též, že ju má od Šembery, a to jest mně aspoň klíč ke všemu. Jak jsem se dověděl, poslal Šuminský Šemberovi jeho práce, co mu zaslal, zpět a za tři dny nato stálo v *Národ. listech* ‚Lípa přestane vycházet.‘ To jest věru hrdinská pomsta. Tam, kde se čtá ještě *Nár. listu*, jistě není ‚Lípa‘ abonována a ani nebude, kdyby pan Šembera sebe větší chvalořeči do novin zasilal . . . Špaček²⁶ mi vypravoval, že onehdá jeden z jeho známých se úmyslně ptal Šembery, co drží o ‚Lípě‘ a jestli práce do ní zasílá. Odpověď jeho, která by se měla do mramoru vytesat, zněla: že on podporuje jen to, co je dobré a výtečné — do takového listu prý ale nikdy psát nebude. Zvláště k popukání by se ta slova vyjímal, kdyby vedle nich postavil ten koš, co obdržel od Šuminského.“

Poslední zmínka Havelkova o Šemberovi je z Příbora, kde našel H. své první místo profesorské na nižším gymnasiu piaristickém, z 19. listopadu 1868 Abso-lonovi do Vídně: „Tož tak i Šembera již je národním mučedníkem!²⁷ Mé mínění o něm je to samé.“

Po tomto datu se již Havelka v dopisech o Šemberovi nezmiňuje, vzal si patrně Šembera k srdci „hrubou“ výzvu spolku „Moravy“ o ignorování, a do českého studentského života vídeňského nezasahoval. Byl také konec škol. roku, student Havelka odjel na prázdniny do Loštic a po prázdninách r. 1865 oba byli zase ve Vídni, nebylo tedy důvodu k dopisování. Rok 1866 byl pak rokem války rakousko-pruské.

Student Havelka, který tu byl jistě mluvčím také svých kolegů — studentů, zasluhuje naši pochvalu za vystižení a zaznamenání těchto negativních vlastností charakteru Šemberova ještě několik let před oficiálním soudem české inteligence pražské. Člověk charakteru Vratislava Kazimíra měl jenom krůček k odrodilství.

Současníci vydávají svědectví (kráceno):

Jakub Arbes (nar. 1840) svědčí r. 1897 (tj. už 6 let po smrti V. Š.): „... Šembera — lehkomyšlný, rozpustilý a bezohledný causerista, kterému šlo zpravidla spíše o vtipný, úšklebný, ranitelný výraz nežli o samé jádro věci, který myšlenky a nápady své vrhal na papír, jak mu v divokém víru kmitaly mozem — bez ohledu na to, raní-li nepřítel nebo přítele (s. 11) . . . „Vcelku byl ryze vídeňským dítětem se všemi stinnými i světlými stránkami dobrodušných těchto dětí, které mají největší zálibu v ‚hecu‘, ať už je ‚hec‘ ten druhu jakéhokoliv . . .“ (s. 17).

Otec Alois Vojtěch Šembera napsal o synovi (koncept dopisu Juliu Grégrovi z 21. 8. 1871, tj. po dokončeném uveřejňování „Důvěrných listů“): „Co se povahy Vratislava Šembery týče, jest mladík naskrz poctivý, srdečný, upřímný, přítel osvěty, a tudíž nepřítel všelikého lícoměrnictví politického i náboženského a všeliké temnoty . . . Jeho vědění národní i právní osvědčuje se v článku *Boj národa*, za kterýž se mu dostalo připomenuté pokuty.“

Jan Neruda, přítel nejvěrnější (nar. 1834, byl tedy o 10 let starší než Vratislav), napsal mu 583 dopisů během 24 let přátelství. První dopis píše 33letý 23letému počátkem listopadu 1867: „Milý Šembero! Sháním spolupracovníky pro feuilleton *Národních* a primo loco stavím žádost k Tobě. Piš, jo? Takhle satirické obrazy na říšskou radu, jinší opravdové o vídeňských Slovanech a jiných lidech.“ (Nezasel tímto dopisem Neruda do ducha vznětlivého Vratislava myšlen-

ku „satirických obrazů“ na český život v infamních „Důvěrných listech“? J. S.) (V březnu 1880 — deset let po skandálu s Důvěrnými listy, z jejichž spoluautorství byl podezříván Neruda — a „přítel“ se ho nezastal): „... A to je účelem mého listu, abych Ti jednou řekl, čím mně jsi. Abych se Ti jednou poděkoval za všechno, cos mému srdci učinil. Snad to víš, snad nevíš, ale Tys byl velmi často jedinou mou důvěrou, mou manou v suchopáru života. Když mně bylo nejhůř, utekl jsem se k Tobě. Když jsem šel trudně a lhostejně únavnou kolejí svou, vykvěti mi Tvůj pozdrav, padl paprsek Tvého přátelství na cestu mou, a bylo mně jako za rosného rána a teplo... Tebe jsem našel, snad as jako najde muž ženu svou. Od roku 1863, kdy jsi mi pozdrav „ze svých řáder“ poslal, proplétaly se duše naše. Někdy jsi mi učinil i bolest, ale proto přec jsem viděl až na dno Tvého poctivého srdce, a pro to srdce Tě mám neskonale rád...“

(Vratislav píše otci 31. 8. 1880): „... Já k němu mám nezvratný cit přátelský, pročež my jsme se nikdy nepohádali při všech rozdílech politických i národních.“

V dopise z 20. 3. 1889: „... Už si ani nepíšeme. To jsme zkrachováni — mravní kocovina, jenže nezasloužená.“ A v posledním datovaném za života 22. 5. 1891: „... Buď mi zdráv! Cele Tvůj Nda.“

Také Antal Stašek (nar. 1843) vzpomíná („Vzpomínky“ Praha 1925 a „Ze vzpomínek“ P. 1984): „... totiž Šembera mladší, jeden z nejvtipnějších lidí, jakého jsem kdy poznal...“ (psáno r. 1904, Vzpomínky s. 210). „... Byl krásavce vysoký, imposantní postavy, plavých hustých vousů i vlasů a zdál se mně podle celého ústrojí typem spíše germánským než slovanským. I při své neklidné výbojně povaze dovedl být milý, zábavný, duchaplný. Vtípy z něho jen jen sršely. Není divu, že se při těchto tělesných i duševních vlastnostech stal miláčkem žen, a to nevdaných i vdaných. Bylo mnoho protiv v jeho povaze, ... ale jinak jsem ho neměl rád a říkal jsem o něm po německu „blonde Bestie“... (otišť. 1929/30 — „Ze vzpom.“, str. 175).

Po svědectvích tehdejších současníků uvedu „po novém souborném vysvětlení“ posudek prof. K. Krejčího v knize „Z doby Nerudovy“ ze studie „Důvěrné listy z Prahy“ z r. 1959, s. 225: „Jeho stálé bydliště ve Vídni poskytuje mu sebevědomou rutinovanost ve společenských stycích, která tak chybí pražské provincii, dává mu možnost širokých styků mezinárodních a sblíží je s radikální buržoasi vídeňskou... Příjemný, elegantní zevnějšek, široký rozhled v otázkách politických, kulturních i hospodářských, bystrost úsudku, třeba nehluboká, zcestovalost... mu získávají přátele zvláště mezi těmi mladými, kteří touží z provinciálního dusna tehdejší Prahy po omamující světovosti. To připoutává k němu na dlouho i Jana Nerudu.“... „Vratislav K. Šembera dovedl sice ještě jít do vězení statečně, ale nedovedl již tuto oběť národní myšlenky snést. Vězení opustil s hněvem. Vídeňský pamflet nebyl psán... kritikem vad tehdejší české společnosti, nýbrž renegátem“ (s. 240). „... V. K. Šembera nebyl hoden tohoto velkého přátelství básníkovy...“ (s. 271).

Na konec ze současných badatelů cituji Josefa Moravce z publikace „Vysoké Mýto památce Aloise Vojtěcha Šembery 1807—1957): „V. K. Š. byl skutečně podivný člověk, liberál, kosmopolita, českou veřejností obdivovaný i tupený... Vratislav dovedl se zastat otce, jehož obětavá práce pro národní celek byla mu jinak zcela cizí...“

Podle svědectví Havelkových byl Vratislav mladík domýšlivý (pokládá se za prvního básníka Moravy), vychloubavý (svými asi neexistujícími liter. pracemi), přisvojující si právo kritiky a odsudku (že se Slováci přidržují Čechů), mstivý (za vrácení rukopisů zaslaných do „Mor. lípy“ pustí do novin předčasnou zprávu o zániku časopisu) a povýšený (on píše jen do dobrých a výtečných listů).

A podle úsudků vrstevníků i badatelů současných docházíme k těmto přívlast-

kům Šemberova charakteru: lehkomyšlný, výbojný, úšklebný ironik, milovník „hecu“, vtipný a duchaplný, domýšlivý a úspěšný krasavec — muž, rutinovaný, světově orientovaný vzdělanec, nehluboký, kdykoli ochotný odpadnout.

Na závěr uvedu ke srovnání výňatek z reportáže v olomoucké „Hvězdě“, III. roč. č. 19 z r. 1861, který je zároveň dokladem velké stylistické dovednosti šestnáctiletého studenta. — V. K. Šembera navštívil o prázdninách r. 1860 s přítelem K. . . . slavného Pavla Josefa Šafaříka v Radouňi u Vídně. Při loučení „se náš Nestor zastaví u keře růží, a utrhne jednu v bujném květu podal mi ji pravě: „Tu růži vezměte sobě na památku — a až přijdete do naší Prahy, pozdravte ji — doufám, že ji brzy uhlídám.“ Třesoucí rukou jsem ten vzácný, posvěcený dar přijal a chovám jej co drahou upomínku na zesnulého již otce slovanské vědy. Chystali jsme se k odchodu. — Podáváje nám ruku, promluvil tato památná slova: . . . Tužte se, mladíci, tužte, bude Vás třeba. — Mějte se dobře!“ — To byla poslední jeho slova, to „mějte se dobře“ bylo jako požehnání — tak svatě a dojmavě byl to pronesl. — Byl jsem pohnut do nehlubšího srdce. — Nuže, bratři, pamatujme sobě všichni slova Šafaříkova, mají nám být vzájemným heslem. „Tužme se, tužme — bratři — bude nás třeba“ (s. 311—313).

Za deset let „pohnutí“ v nehlubším srdci přešlo ve šklebné renegátství.

¹ „Ost und West“, polit. časopis ve Vídni. Byl založen r. 1861 chorvatským publicistou dr. phil. a práv (nar. 1824) Imbrem Tkalcem; zakladatel zastával se v něm federalist. zřízení Rakouska a bojoval za práva Slovanů. V. K. Š. byl tam spolupracovníkem se Sandíčem v letech 1864—66 (tedy 20- až 22letý).

² „Der Wanderer“, vídeňský časopis založ. r. 1809. Š. tam vedl v letech 1866—71 rubriku vnitřní politiky. Po prodeji listu konservativnímu družstvu přešel Vrat. K. Š. do redakce³ „Neues Wiener Tagblattu“, kde zůstal až do smrti.

⁴ „Zvon“. Polit. týdeník ve Vídni, založ. 1858, po konfiskaci Šemberových dvou článků zanikl r. 1871.

⁵ „Montags-Revue“, polit. týdeník, založ. 1870 ve Vídni. V tomto čas. vycházel od podzimu r. 1870 do jara 1871 jednou týdně tzv. Intime Briefe aus Prag,⁶ v nichž anonym sděloval různé klepy z pražského života kultur. a společen., napadal prominentní osoby, odhaloval jejich intimity rodinné, předhazuje je zvědavému čtenářstvu. Zdánlivě vedl boj za pokrok, hlavně proti redakt. J. Skrejšovskému. Ten se také nejvíce přičinil o odhalení nestoudného pisatele ve Vratislavu K. Šemb., který se neostýchal nechat podezřívát z autorství i svého přítele Nerudu. V zájmu národní svornosti byla v druhé pol. r. 1871 aféra svěřena smírčímu soudu a v tichosti likvidována.

⁷ Havelkovy výrazy: „celým literárním světem“, „první básník moravský“, „mezery se důstojně vyplňují“ jsou myšleny ironicky, chtějí charakterizovat Šemberovu domýšlivost.

⁸ — ¹⁰ Dvůsazkový román „Výstředníci“, humor. epos „Ester“, druhý svazek básní „Drobné listy“ patří asi do říše jeho schlubné domýšlivosti. (Otec Al. V. Š. o nich ve svých „Dějínách“ z r. 1869 nic neví. Zato Doucha uvádí jako samostat. tisk ve svém Knihopis. slovníku „Památce Vinc. Furcha“, báseň, Vídeň 1864, 4 str.) (Snad by si liter. činnost Šemberova zaslouhovala soupisu, zde nelze rozevídat.)

¹¹ Vincenc Furch, nar. 5. srp. 1817 v Krasonicích, zemř. 5. led. 1864 ve Vídni. První a dlouho jediný opravdový básník moravský. Národně se uvědomil teprve v Olomouci na studiu práv na stavovské akademii jako posluchač prof. Al. V. Šembery. Jeho rodině zůstal věren až do smrti. Vedle tištěných prací: básní, dramat a novel zanechal hojnou pozůstalost liter., již chtěl zpracovat a vydat mladý Šembera z titulu rodinné známosti, jak o tom ví student Havelka. Ale ani ve vydání „Básní“ 1874, ani ve „Vybraných básních“ a ve studii dr. K. Svobody v ČČM 1917/18 o V. F. není zmínky o nějakém zásahu Šemberově do pozůstalosti.

¹² „Mor. orlice“, založ. 1883 v Brně jako deník, zanikla 1943.

¹³ Slovanský zpěvácký spolek ve Vídni byl založen r. 1862, sborníkem byl Arnošt Fürchtgott-Tovačovský, tehdy učitel hudby ve Vídni a zasloužilý organizátor hudebního života české Vídně, skladatel, nar. 18/12 1825 v Tovačově jako syn učitele, zemř. předčasně 18/12 1874 ve Vídni.

¹⁴ galgenhumor — šibeniční humor

¹⁴ komická opera „Kvas krále Vondry XXVI“. [V dop. z 15/2 1865 psal Hav. Absolonovi, že „Zpěv. spolek připravuje šibřinky — narrenabend [bláznovský večer], na němž se mj. bude zpívat „zabíjení prasete“, jest prý to kus velmi dobrý a podařený. Kubánek má na konci sólo, a sice opěvování chutných jitrnic.] Autora této skladby neznám, ani v soupisu děl A. F. T. od Vladimíra Gregora není tato „opera“ uvedena. Báseň o jitrnicích je mezi orig. dopisy Havelka—Absolon.

¹⁵ „Pan Šembera byl přistrojen...“, tj. maska Šemberova představovala patrně prvky šatu východního i západního.

¹⁶ „Beseda Slovanská“ ve Vídni, založ. 1865 — dějiny spolku vyšly ve dvou ročenkách. — Malou slovanskou orientací vytkl na valné hromadě Vrat. K. Š. jako redaktor „Ost u. Westu“.

¹⁷ „Morava“ — podle políc. výkladu nebyl registrovaný spolek se stanovami, nýbrž jen sdružení moravských studentů. Spojila se koncem 60. let s akadem. spolkem.

¹⁸ Hurban, Josef Miloslav, vynikající národovec a spis. slovenský, nar. 1817 v Beckově, zemř. 21/2 1888 v Hlbokém, kde působil jako evang. farář od r. 1843 do smrti.

¹⁹ Dr. Jindra, tj. JUDr. František Indra, nar. 31/3 1838 ve Zvoli u Zábřeha, advokát tamtéž, národní pracovník. Jeho syn JUDr. Richard Indra byl v osvobozené republice starostou města.

²⁰ partikularismus — odstředivé snahy společenské, polit., umělecké aj. — opak centralismu.

²¹ „Lípa“, tj. „Lípa Moravská“, beletrist. časopis vycházející v Olomouci (1. čís. vyšlo 11. února, poslední č. 17 3. června 1865), odpověd. red. byl Boleslav H. Šuminský (vl. jm. Šperlík z Konicka). Časopis vznikl z potřeby zábav. listu pro Moravu, na podnět mladé generace studentské ve Vídni namísto zaniklé olom. Hvězdy. Několik příspěvků v tomto čas. (závěr vydavatelův: „Jelikož nynější pan nakladatel L. mor. za příčinou nedostatku odbíratelstva...“) mají Jan Havelka a jeho přátelé-studenti (Absolon, Prečan, Špaček, Kubánek aj.).

²² „mé nešťastné múzy“ Jan H. měl v 1. čís. úvodní báseň „Lípa Moravská“ a první část „nár. pověstí moravské“ Čertova nevěsta. — Jakkoli se cítil Hav. dotčen nepříznivou kritikou Šemberovou v listech jím obsluhovaných, je třeba popravdě přiznat, že proti úrovni bel. časopisů jinde — i zaniklé olom. Hvězdy (33 let po smrti Goethově!) — byla Lípa listem diletantským a že na Mor. literární mizerie byla.

„Hvězda. List zábavný a poučný.“ Olomouc. Red. prof. Václav Žirovnický, založen 1859, zanikl 1863. — V třetím roč. 1861 se setkáváme se jménem Vrat. K. Šembery a pseudonymu Slavomila Bodláka.

²³ „Na Tvé povídky“ Vilibald Absolon je autorem povídky „Proč jsem se nestal panáčkem“.

²⁴ „novotaření“. Havelka ve svém deníku vysvětloval toto jazykové novotaření úmyslem sblížit „Mor. Lípu“ se Slováký upraveným pravopisem. Hav. užíval tohoto způsobu i v dopisech přátelům. Tyto „sjednocovací“ snahy byly ovšem od kritiků zle posuzovány.

²⁵ Šuminský Boleslav H., red. „Mor. Lípy“, vl. jm. Šperlík, rodem z Konicka. Jako redaktor neměl zkušeností a proto nemohl časopis úspěšně vést. [V dop. z 13/3 1868 píše suplent Havelka MUC Absolonovi do Vídně: „Právě dnes jsem četl v Olom. Novinách, že býv. red. Lípy známý Ti Šperlík, zanechav schodek 10.000 zl., do Ameriky utekl. Mě ta zpráva nemálo překvapila.“]

²⁶ Kubánek a Špaček — kolegové Havelkovi ve Vídni. Oba psali také do „Lípy“. Špaček zemřel předčasně r. 1870 jako lékař v Boskovicích, po něm se v B. usadil Absolon.

²⁷ „národním mučedníkem“ — V. K. Š. měl už patrně r. 1868 nepříjemnosti, o nichž se zprávy svědků nedochovaly, s censurou a sám se patrně vydával za mučedníka; jeho dva články, pro něž byl odsouzen ve Vídni do vězení, jsou teprve z r. 1869.

Bohuslav Eliáš - Ž á č e k

JAROSLAV MATHON

Kultivovaný znalec umění a duchovních proudů různých staletí dr. Jaroslav Mathon (1867—1953) patří mezi osobnosti s nadáním opravdu polyvalentním. Stého výročí jeho narození vzpomínají nejen lékaři, nýbrž i znalci umění a historické. Dr. Mathon byl vynikající odborník lékařský, budovatel a ředitel prostějov-

ské nemocnice a primář chirurgicko-gynekologického oddělení. Je autor řady odborných lékařských pojednání a tvůrce a průkopník nových metod ve svém oboru.¹ Narodil se v Brně 8. 3. 1867. Jeho otec dr. František Mathon, ředitel reálky, byl významnou postavou tehdejšího českého Brna a jeho kulturního života a zasloužil se o český ráz moravského hlavního města. Po otci zdědil Jaroslav Mathon lásku k umění. Za svých lékařských studií ve Vídni byl žákem slavného profesora Chrobaka a patřil k úzkému kruhu přátel a žáků profesora Alberta, slavného lékaře a člověka vysoké umělecké kultury, básníka a překladatele Vrchlického. Prof. Eduard Albert byl Mathonovi životním příkladem, spojil ve svém povolání lásku k lékařskému povolání, k vědě i k umění. Vyškolicil Mathona, svého operačního eléva, ve vynikajícího odborníka a zapůsobil na něho svými uměleckými zájmy.

Jako autor sbírky sonetů *Dojmy a profily* a beletristické práce *Jarní intermezzo*, v níž podává dojmy lékaře jedoucího k nemocnému, dr. Mathon se odlišil svým básnickým nadáním a nevšední uměleckou kulturou od provinčních pisálků. Brzy se stal významnou osobností prostějovského kulturního života a jeho studie o umění v *Časopise moravských výtvarníků* aj. a přednášky v prostějovských kulturních institucích měly uznávanou úroveň. Byl osobním přítelem řady umělců, jako Úprky, Köhlera a zejména hanáckého básníka MUDr. Ondřeje Přikryla. Podporoval mladé malíře Lasáka a Šafaříka a objevil nadání Hilara Václavka. Mathonovou zásluhou byla v roce 1923 zřízena Památková komise, první v Čechách a na Moravě. Jako její předseda a funkcionář muzea se zasloužil o ochranu uměleckých památek. Varoval před jejich neodpovědným rozprodejem cizincům a lidem bez vkusu v době, kdy váleční zbohatlíci po první pozemkové reformě snadno přicházeli k uměleckým pokladům a nehospodařili s nimi odpovědně.

Mathon spojoval ve svém díle vědeckou erudici a umělecký vzlet. Jako vynikající znalec a historik výtvarného umění a architektury dal městu, ve kterém našel domov, první soustavnější a poutavě psané dějiny. Jeho dílo *Prostějov a okolí ve světle svých historických a uměleckých památek* (Prostějov 1924, 163 str.) je první rozsáhlejší pokus o dějiny města. Historický odborník může vytknout některé nedostatky v pragmatickém vylišení dějin a zejména to, že dějiny se tu jeví jako doplněk výkladu o uměleckých památkách. Mathon v dedikaci výslovně uvádí, že mu šlo v první řadě o příspěvek k studiu kulturních památek a umění Hané. Připomíná v úvodní kapitole úlohu moravského města v boji o národní existenci a v budování národní kultury. Města se první postavila na půdu moderní osvěty, dávala smýšlení svých obyvatel potřebnou volnost, bořila bašty feudalismu, ve vytváření obrazu jejich minulosti vidí Mathon zachycení vývojového obrazu života novodobého lidstva. Mathon si váží nepoddajné a různé povahy hanáckého kmene, který učinil v Prostějově průlom do poněmčené Moravy. Zdá se, že tu převládají citové motivy u člověka, který je vědcem i básníkem, nad chladným historickým zájmem. To je jen zdánlivé, Mathon je tu v mezích svých badatelských možností skutečný historik. Zejména archeologická část, vytvořená na základě prací archeologů Antonína Gottwalda, I. L. Červinky, Fr. Heidenreicha a O. Hostínka, která podává v zkratce obraz pravěku Prostějovska doložený četnými reprodukcemi památek a naleziště na místě keltského oppida Starého Hradiska, by mohla po doplnění novějšími výzkumy dobře sloužit jako úvod do archeologie a prehistorie Prostějovska a za úvod do archeologie vůbec. I když pozdější historické práce provedly revisi pravosti nejstarších listinných památek (práce V. Janouška na základě studií Friedrichových), týkajících se po-

¹ Die chirurgische Nachbehandlung, Vídeň 1894; Kterak zvýšil léčebnou úroveň veřejných nemocnic, Praha 1936; Sekundář a externista v nemocničním léčebném ústavu, Prostějov 1942; Nemocniční administrativa, Praha 1934; Kritika nemocnice ve veřejnosti a v denním tisku, Kladno 1938; Eduard Albert, chirurg, učenec a člověk, Praha 1941 aj.

čátek Prostějova, zůstává trvalou hodnotou Mathonovy práce zejména rozbor nejstarších uměleckých památek v Prostějově a okolí. Věnoval pozornost zejména románskému kostelíku v Stínávě, jenž, jak později důkladným rozбором stylu prokázal, nevznikl v dobách rozkvětu románského slohu v 10.—11. stol., nýbrž až v době rozkvětu gotiky ke konci 13. století jako opožděný květ románského umění. Podrobný rozbor věnoval čtyřem soškám z oltářní archy kostela stařechovického, pocházejícím z prvních let patnáctého století, jež přežily zkázu válečných událostí v husitské revoluci. Madona stařechovská, doklad uměleckého snažení počátků 15. století patří k typu tzv. „krásných madon“, jež podle Mathonových výzkumů, se šířily z oblastí, jejímž kulturním centrem byla Olomouc, daleko na sever a objevují se až v severním Polsku. Mathon si oblíbil ze všech uměleckých směrů nejvíce strohou krásu gotiky. Problematiku prostějovského původu slavného stavitele Matěje Rejska Mathon uvádí, avšak ponechává nevyřešenu a jako doklad vladislavské gotiky na Prostějovsku uvádí kostel ve Vřesovicích s typickým znakem stavitelského umění Rejskova: žebroví tu nemá význam stavebně konstrukční, nýbrž jen ozdobný.

Zejména slavné údobí města z doby pánů z Pernštejna (1495—1599), jakýsi prostějovský „zlatý věk“, s humanistickým kulturním ruchem a uměleckými památkami renesance lákalo Mathonovy historické zájmy. Přechází k vyličení éry liechtenštejnské a z doby baroka uvádí nejen listinné doklady o situaci poddaných, nýbrž i skvělé památky umění, zejména Sebastiniho výzdobu kostela Milsrdných bratří.

Mathon se netají se svým názorem, že 19. století je údobí uměleckého úpadku. Údobí 19. století zpracoval Mathon jen zběžně, zejména dějiny národního probuzení města uvedl jen ve zkratce, historická skutečnost tehdy nebyla přijímána po časovém odstupu, Mathon v ní přímo žil a účastnil se jí, snad počítal s připravovanou prací svého přítele MUDr. Příkryla Z těžkých dob Prostějova a Červánky Prostějova. Politickému životu města věnoval pozornost mnohem menší než hanáckému folkloru. V statí o lidovém umění Hané se pokusil o psychologické vystižení povahy hanáckého venkovana, popisuje a rozebírá národopisné památky a vrací se k památce pobytu Josefa Mánesa v Čechách pod Kosířem. Zabývá se impozantními památkami Prostějova secesního, pomníky éry českého měšťanstva vládnoucího městem od r. 1892, jimiž jsou zejména Kotěřův Národní dům a honosná radnice.

Práce je průkopnická, vznikla v době, kdy se prostějovská historiografie teprve tvořila. Nedostatky převzaté z prací dřívějších historiografů Faktora a Koželuky zejména v kritice pramenů vyváží vysokou úroveň umělecko historických partií, v nichž se dr. Mathon projevuje jako kultivovaný odborník s pronikavým pohledem, širokým rozhledem a filosofickou a estetickou erudicí. Má šťastnou ruku ve výběru charakteristických dokumentů a bohatou kulturu slova. Některé omyly napravil sám v pozdějších pracích. Tak např. v tomto díle se ještě domnívá, že velkolepá fasáda plumlovského zámku pro svůj renesanční ráz a gonzagovský erb pochází ze sedmdesátých let šestnáctého století. Tomuto omylu podlehl i A. Prokop v práci *Die Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher Beziehung*, Vídeň 1904 i St. Sochor v *Štencových uměleckých pokladech*, když datoval výzdobu stavby do let 1572—1582 a pokládal zámek za dílo renesanční. V tomto omylu byl utvrzen oním erbem rodu Gonzagů, za jehož člena se provdala tehdy Bibiana, dcera Vratislava z Pernštejna a Marie Manriquez de Lara, jež byla hrdá na to, že její dcera se stala švagrovou svatého Aloise Gonzagy. Tento omyl korigoval sám v práci *Plumlovský zámek a jeho knížecí architekt* (Prostějov 1940). Tato práce je společné dílo odborného historika Jana Kühndla, jenž zpracoval historii zámku, a Jaroslava Mathona, jemuž přísluší zásluha za mistrně zpracovanou část umělekohistorickou a výtvarně estetickou (str. 33—85). Mathon zde podal rozbor uměleckého snažení Karla Eusebia z Liechtensteina, kavaliéra vysoké umělecké kultury, jenž své umělecké záměry realizoval smělou stav-

bou, jež měla převýšit ztvárněním uměleckého snu všechny stavby své doby, i známý Černínův palác na pražských Hradčanech. Mathon ukázal, jak aristokratický milovník umění, jenž sám vytvořil plány stavby, budoval na Vignolově díle Regole degli cinque ordini a na díle Rubensově Palazzi di Genova. Přes zdánlivý renesanční ráz je to dílo barokní pro mohutnou působivost sloupové ornamentiky v různých řádech.

V díle Prostějov a okolí ve světle svých historických a uměleckých památek vytvořil Mathon stěžejní historické dílo a dodnes jedinou soustavnější plynule psanou a větší historickou práci o přehledných dějinách města, i když neúplnou. Tato práce je dodnes ceněna a chována v knihovnách prostějovských rodin a institucí.

V podstatě volil Mathon opačný postup ve svých historických pracích, než by se očekávalo. Nejdříve na sebe upozornil rozsáhlou památkovou historií města a umění v něm a v jeho okolí a pak teprve se soustředil na řadu monografických studií s hlubokým pohledem do historické a umělecké problematiky zkoumaných památek. Vzorou ukázkou Mathonova rozhledu a názorů je jedna z jeho prací Barokové umění v měšťanské domácnosti XVII. století.²

Výtvarné umění podle Mathona by se omezovalo na příliš úzký okruh působnosti, kdyby se mělo omezit jen na účinek na naše smysly. Kdykoliv se umění řídilo heslem *l'art pour l'art*, bylo to vždy za údobí jeho zřejmého úpadku. Úlohou umění je hlásat do budoucna průbojnou myšlenku, jímž vybavuje lidstvo z jeho strnutosti a vede k novému myšlenkovému kvasu. Tvar i idea, z níž tvar vzniká, jsou nerozlučitelný, velmi komplikovaný celek, skládající se z množství různých prvků. Ani barok nebyl podle Mathona, stoupence názorů Maxe Dvořáka, pouhou slohovou formulí, nýbrž výslednicí určité duševní orientace, z níž povstávaly za mnohdy krvavých bojů politické útvary, na něž literatura a umění vrhá svá příznačná světla. Mathon podává paradoxní, leč zdůvodněnou myšlenku, že čím je nám některé kulturní období časově bližší, tím je nám vzdálenější jeho pochopení. Časovým odstupem nabýváme schopnosti zmocnit se v zhuštěné syntéze ducha proběhlých kulturních epoch. Baroko měšťanské a baroko venkovské je jiné než baroko vycházející z Michelangela, Berniniho a Vignoly. Je příliš jednoduché označit je jako umělecký výraz vítězství protireformace. Ta to u nás nevyhrála úplně, musila se dělit o vítězství s vládnoucím dvorem a mocnou šlechtou a té, stejně jako v Německu za reformace, šlo v první řadě o moc, a ne o světový názor. Šlechtě, proniknuté duchem renesance, zůstal vyhrazen pohanský Olymp s bohy a nymfami, pro lid zůstávali svatí lidového umění, v podstatě ještě renesančního. Pathos, afekt a pohyb měla i doznívající gotika, baroko dalo ještě virtuositu, již zapůsobila na residua zbožnosti našich předků z dřívějších dob. Svět svatých, který vyšel z přítmí katakomb, je prostému křesťanu v době románských basilik ještě nedostupný, v gotice se začíná přibližovat vzdějším světu, v renesanci pojímá člověka ve svůj střed a konečně v baroku zaplňuje oltáře kostelů, ulice a náměstí, osídluje domy soukromníků, vniká do domácnosti měšťanů a venkovanů. Lidové umění zejména výtvarné a jeho drobné památky jsou dokumentem společenského a majetkového postavení těch, pro něž se tvořilo, jsou skutečným historickým materiálem a pramenem. Velká umělecká díla jsou jen vrcholy tvorby, složky obrysu, situace celkového vývoje. Mathon dokazuje, jak vítězství pouhého formálního krásna a ztráta duchovní opory vedla k zhroucení v beztvárné prázdno první polovice 19. století.

Předností Mathonových prací je zařazení zkoumaných objektů do vývojových souvislostí evropských. V řadě studií podal Mathon důkazy o svébytnosti středomoravského umění mezi ostatním uměním evropským a dochází k zajímavým objevům. Týká se to zejména moravské gotiky. (Výtvarné umění ve střední a seve-

² Ročenka národopisného a průmyslového musea města Prostějova, sv. V., 1928.

rovýchodní Moravě — I. díl Vlastivědy střední a severní Moravy Zábřeh 1936, Duch gotiky na Prostějovsku — Prostějov 1937, Příspěvek ke studiu Piety na Moravě — RMP XIII. 1936.) Odmítá starý romantický a citový výklad gotiky a s hlubokým smyslem pro psychologii, poezii i historickou pravdu vede čtenáře do středověkých stavebních hutí, v nichž se spojuje citové zaujetí s nejstřízlivějším propočtem a individualita umělce s kázní umění rázu kolektivního. Mathon podal často při rozboru stylu a interpretaci duchovního ovzduší badatelské výsledky, které korigovaly tradiční autority. Týká se to např. již zmíněného románského kostelíka ve Stínavě (Románský kostelík ve Stínavě a jeho nástěnné malby RMP XVI. 1939), jehož dobu vzniku určil. Mathon nebyl jen regionálním historikem umění, napsal studie i o umění pražském (Pražské oltáře v raném baroku, O reliefech V. Levého, Zlomek bývalé šternberské obrazárny v muzeu města Prostějova). Ve spolupráci s historikem Janem Kühndlem vydal kromě závažné studie o plumlovském zámku ještě dílo Pernštejnský zámek v Prostějově a pro monografii Bohuslava Krause Matěj Rejsek, mistr české gotiky, Prostějov 1946 napsal zasvěcenou úvodní studii.

Jaroslav Mathon převýšil hodnotou svých prací běžnou regionální historiografii. Hlavní těžiště jeho práce je v historii a teorii umění a ve snaze oprostit pojem stylu od subjektivní libovůle metodou historického, estetického, filosofického a vůbec kulturně historického rozboru.

Je jen litovat, že jeho poslední dílo, v němž shrnuje a zobecňuje výsledky své celoživotní práce, Filosofie umění stejně jako studie o uměleckých památkách města Kroměříže zůstává v rukopise.

Alois Roztomilý

STÉ VÝROČÍ NAROZENIN dr. MOŘICE REMEŠE

Dne 21. července 1967 uplynulo sto let od narození MUDr. a RNDr. h. c. Mořice Remeše, čelného olomouckého kulturního pracovníka v první polovině 20. století. Kroužek pro dějiny lékařství při Vlastivědném ústavu v Olomouci při tomto jubileu vzpomíná na dr. Remeše jako na svého zakladatele, který také svými sběry položil základ k lékařskému oddělení ústavu.

Dr. Remeš narodil se 21. července 1867 v Příboře jako syn lékaře, vyšší gymnasium studoval v Litomyšli a universitu ve Vídni, kde 21. 3. 1891 promoval. Od roku 1892 působil v Olomouci, nejdříve jako sekundární lékař ještě ve staré nemocnici až do podzimu 1895, od r. 1895 jako praktický lékař, od r. 1920 jako šéf-lékař ČSD. Roku 1931 odešel do penze. Jeho paní Marie byla dcerou hudebního skladatele a ředitele dómského kůru v Olomouci Josefa Nešvery. Jediná dcera Marie, provdaná Kettnerová, zahynula tragicky ve 33 letech roku 1933 v Tatrách.

Již jako medik a mladý lékař začal dr. Remeš pracovat vědecky a uveřejnil během svého dlouhého života řadu lékařských pozorování v časopisech a napsal i několik monografií. Stejně brzy publikoval příspěvky z oboru přírodních věd, zejména z geologie a palaeontologie, která se stala brzy jeho hlavním zájmem v prvním období jeho vědecké činnosti. Práce z palaeontologie uveřejněné v cizích jazycích učinily ho známým i v mezinárodních vědeckých kruzích a jeho jménem bylo i pojmenováno několik nových druhů dávnověké fauny. Stal se jedním z našich předních palaeontologů, takže mohl r. 1936 vydat s dr. Jos. Augustou „Úvod do všeobecné palaeontologie“, v odborných kruzích velmi ceněný.

Nesčetné jsou publikace a drobné příspěvky z botaniky, ornithologie, entomologie a kulturní historie: z dějin divadla, hudby a literatury.

Dr. Remeš velmi mnoho cestoval a vytěžil z těchto cest řadu cestopisných črt. Napsal také mnoho prací beletristických i pod různými pseudonymy. Již za studií

lékařských a jako mladý lékař toužil dr. Remeš po vědecké lékařské dráze, zevní okolnosti mu to překazily, ale tato snaha ho nikdy neopustila. Jako bystrý pozorovatel všiml si i ethických poměrů v lékařském stavu, psal o tom a srovnáváním s minulostí stal se brzy pracovníkem v lékařské historii, která se stala v posledních desetiletích jeho života jeho hlavní láskou. Práce z oboru dějin lékařství a přírodních věd jsou nepřehledné, pracoval na nich do posledních chvil života a řadu nepublikovaných uložil jako strojopisy ve Státní vědecké knihovně v Olomouci. Část jeho písemné pozůstalosti je v lékařském oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci a stala se začátkem životopisného archivu olomouckých lékařů. Bibliografie dr. Remeše byla třikrát publikována v Časopisu vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci v roč. XXXIX (1927), L (1937) a LVI (1947).

Organizační a veřejná činnost dr. Remeše byla značná. Bylo to zejména ve Vlasteneckém spolku muzejním v Olomouci, založeném roku 1883, jehož členem byl již jako medik od r. 1888. Byl členem redakční rady časopisu muzejního v letech 1921—1933, předsedou spolku 1923—1932. Roku 1922 stal se dopisujícím členem České akademie věd a umění, r. 1930 dopisujícím členem Královské české společnosti nauk. Roku 1927 čestným členem Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci a čestným občanem města Příbora, 1947 čestným doktorem přírodních věd Karlovy university. Zemřel po krátké nemoci 19. července 1959 ve věku 92 let a je pochován na ústředním hřbitově v Olomouci.

Byl to muž vysoké inteligence a kultury, upřímné povahy, duševní vyrovnanosti a úžasné pracovitosti. Na místě, kam ho osud postavil, oral svou brázdou poctivě a svědomitě, vykonal mnoho pro vědeckou a kulturní úroveň Olomouce a celé Moravy, takže jeho památka mezi námi zasluhuje trvalého zakotvení.

Jan Beneš

NEDOŽITÉ OSMDESÁTINY PROFESORA KARLA SEDLÁKA

Nedlouho před dovršením svých osmdesátin zesnul náhle v srpnu letošního roku v Olomouci profesor Karel Sedlák, dlouholetý středoškolský učitel klasických jazyků a jeden z nejstarších muzejních a vlastivědných pracovníků na Moravě.

Třebíčský rodák (31. 10. 1887) z osmi sourozenců odchází po maturitě na tamním gymnasiu (1907) studovat klasickou filologii na Karlovu universitu a po úspěšném absolutoriu působí již roku 1912 jako prozatímní učitel latiny a řečtiny na I. českém státním gymnasiu v Brně. Následujícího roku je pak přeložen do rázovité hanácké Litovle, jež se měla v budoucnu stát jeho trvalým působištěm a kterou si oblíbil jako nejmilejší město na Moravě. Tu jej také brzy zastihla I. světová válka, po níž následoval krátký pobyt na gymnasiu v Prešově, kam byl Karel Sedlák roku 1919 nakrátko přemístěn. Odtud se však již vrací definitivně do milé Litovle, aby zde působil bezmála čtyřicet roků.

Za své učitelské praxe vychoval profesor Sedlák velký počet žáků, z nichž se později nemálo propracovalo na přední místa v našem vědeckém a kulturním životě. Učitelskému poslání věnoval mnoho úsilí především na půdě litovelského gymnasia, jehož ředitelem byl jmenován roku 1945 a jež mělo po skončení II. světové války čestný název podle jeho žáka — hrdiny pražských studentských bouří — Jana Opletala. Za německé okupace byl persekován, vězněn v Kaunicevých kolejích a později nuceně překládán. Byl totiž velmi dobře znám ve svém okolí nejen jako horlivý učitel, ale i jako zanícený vlastenec a kulturní pracovník s širokou škálou svého působení a vlivu, na mládež především. V době mezi válkami nebylo snad kulturní organizace na Litovelsku, případně na severní Moravě, do jejíhož života by byl prof. Sedlák nějakým způsobem nezasáhl.

Uvedme tu alespoň některé: Byl kronikářem města Litovle, organizátorem knihovni rady, důvěrníkem Ústředního spolku profesorského, předsedou Krajin-

ské musejní společnosti, dlouholetým činovníkem Sokola apod. Jeho družná povaha a přemíra duševní energie hnala ho přímo do středu kulturního dění. Působil na své žáky a přátele podmanivě i svým zjevem — jeho štíhlá postava, příslověčná skromnost a výrazná, bystrým vtipem kořeněná mluva ho činily mladým do pozdního věku: ne nadarmo píše oslavné články k jeho sedmdesátinám o „mladém jubilantovi“.

Karel Sedlák se však zapsal do povědomí veřejnosti především jako vynikající znalec dějin a vlastivědy Litovelska a severní Moravy. Tento široký badatelský okruh byla vedle školy jeho druhá velká láska. K historickým disciplínám tíhl vlastně celým svým vědeckým zaměřením, i když zformovaným možnostmi v daném regionu. Jako bystrý filolog byl vyzbrojen znamenitou znalostí písemných pramenů o minulosti Litovle, jež po dlouhou dobu spravoval ve funkci správce městského archivu. Odtud byl již jen krůček k ještě širší činnosti musejní a muzeologické, jež tak bohatou měrou ovlivnila pak Sedlákovu produkci vědeckou a popularizační. Karel Sedlák byl po dlouhá léta konservátorem pro ochranu památek v litovelském okrese, jednatelem Státního archeologického ústavu, a především po více než třicet roků správcem litovelského muzea. To pod jeho vedením vyrostlo na významnou instituci, představující nejen cenné a do jisté míry unikátní sbírkové kolekce, dokumentující život a svéráz litovelské části Hané (doklady z minulosti města, života cechů, národopisné sbírky, početná sbírka kramářských písní, přírodovědecké kolekce apod.), ale vyvíjející na svou dobu a v regionálních možnostech pozoruhodnou činnost odbornou a publikační. Vzpomeňme namátkou jen zásluh o zpřístupnění a popularizaci dnes již obecně známých a v zahraničí ceněných paleolitických nálezů z mladečských jeskyní, nebo akce soupisu a ochrany kulturně-historických objektů na litovelském okrese. Ročenka muzea v Litovli, vycházející pod redakcí Karla Sedláka od roku 1932, byla jednou z nejobsažnějších vlastivědných periodik té doby na Moravě.

Odras této mnohostranné činnosti se jeví ostatně i v publikační produkci Karla Sedláka, která čítá přibližně 170–180 rozmanitých příspěvků z širokého okruhu vlastivědy Litovelska, jsouc roztroušena po nejrůznějších odborných časopisech (Vlastivědný sborník Střední a Severní Moravy, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, Ročenky muzea v Litovli, Výroční zprávy gymnasia v Litovli, Archeologické rozhledy, Severní Morava aj.) a v denním tisku, jenž přinášel celé seriály zajímavých článků z kulturní minulosti severní Moravy. Významné jsou některé jeho práce z historie města Litovle, okolních vesnic a zaniklých osad, dále příspěvky z oboru národopisu, archeologie, muzejnictví, památkové péče apod. Doplnil tu významnou měrou znalostí historické, navazuje ve svých pracích na bádání J. Kuxe, V. Pinkavy a na program svého předchůdce v městském muzeu — litovelského lékaře-lidumila a badatele MUDr. Jana Smyčku. Některé obsáhlé Sedlákovy práce leží dosud v rukopise: tak např.: „Dějiny kostela sv. Marka v Litovli“ (1953) nebo „Staré nápisy, letopočty a znaky ve městě Litovli“ (1954). Šíří svých zájmů a citlivým reagováním na kulturní ruch v moravské vlastivědě připomínal nedávno zesnulého dr. Josefa Skutila (srov. např. jejich obdobnou činnost biografickou, vzpomínající často zapomenutých kulturních a vědeckých pracovníků). Nutno též připomenout ještě alespoň Sedlákovo bádání toponomastické, jež bylo částečně publikováno v jedné z jeho posledních prací: „Místní jména na Litovelsku a Konicku“, jež vyšla knižně nákladem litovelského muzea roku 1959.

Poslední léta života po nepřilíš radostném rozloučení s Litovlí trávil profesor Sedlák šťastně v tichém rodinném otlu v Olomouci, pobýváje často v městském olomouckém archivu a v universitní knihovně, pln živého zájmu o vše kulturní. Šestnácté jubilejní lustrum jeho plodného života zůstalo symbolicky nedokončeno — tak jako zůstává neuzavřena jeho práce, znepokojující a podněcující pokračovatele v bádání o hlubší poznání naší minulosti.

STANISLAV MAKAS — OSMDESÁTNIK

Dne 31. května 1967 se dožil osmdesáti let ředitel měšťanských škol v. v. Stanislav Makas. Věk, v jehož délce se dá tušit kus dobré práce a Makas věru svůj život nepromarnil. Tvrdý život horalů a zněmčeného území mu naznačil cestu, po níž bylo třeba jít a on po ní šel. Byla to sice cesta kamenitá, ale zdolával ji svým věčným úsměvem a nezdolným klidem, bez hlučných slov. Život tvořivého českého kantora na horách nebyl snadný. St. Makas se narodil v Jakubovicích u Štítů (dříve Šilperk), kde jeho otec působil na tamní obecné škole jako nadučitel. Obecnou školu vychodil v rodišti, nižší gymnasium v Zábřehu, učitelský ústav v Kroměříži. Jako mladý učitel působil na několika obecných školách severní Moravy, dlouho ve Svěbohově, však nejdelší dobu (19 a půl roku) ve zněmčeném městě Úsově. Po začlenění severní Moravy do Německé třetí říše stal se ředitelem I. dívčí měšťanské školy v Olomouci v budově Komenia, odkud přešel do výslužby. Ještě po osvobození r. 1945 za nedostatku učitelstva zapojil se dočasně do jeho služeb jako ředitel II. dívčí měšťanské školy na Nové Ulicí.

Jubilantův celý život nese pečeť vzorového učitele a menšinového pracovníka. Už za svého dětství poznal germanizační nebezpečí Brassů a jim podobných a jen v životě českého národního povědomí menšin viděl záchranu. Věděl, že nejdříve je třeba podchytit mládež. Za pobytu v Úsově vymohl zřízení měšťanské, mateřské a živnostenské pokračovací školy a sám je spravoval. Zárukou dobře a česky myslící mládeže byl mu v prvé řadě dobře a česky myslící učitel a jako předseda Severomoravské jednoty učitelstva státních škol a člen ústředního výboru Svazu učitelstva státních škol v Praze měl vždy toto na paměti a tak učitelstvo vedl. Podporoval činnost sokolských jednot, sám dvě jednoty založil a v úsovské jednotě byl dlouholetým náčelníkem a pak starostou. Jako člen ústředního výboru Národní jednoty v Olomouci zastával na severní Moravě exponované místo.

Severní Morava a život jejích českých mešin byl nejen za Rakouska, ale pak ještě dlouho pro většinu české Moravy neznámou pevninou. Makas ji zpřístupňoval v drobnějších i rozsáhlých vlastivědných člancích, uveřejňovaných v okresním časopise Moravský sever, turistickém Sborníku Beskydy-Jeseníky, v různých denících a učitelských listech, konečně ve Zprávách Vlastivědného ústavu v Olomouci. Při tom nezapomínal ani na etickou výchovu člověka a jeho články najdeme v časopisech Komenský, Náš směr, Úhor, Volná myšlenka, Volná škola, Havlíček buď pod vlastním jménem nebo pod pseudonymem St. Hrubý.

Po osvobození, kdy odpadl motiv boje za záchranu českých menšin, Makas se zhloubává se záviděníhodnou energií do starých dějin své milované severní Moravy. Rejstřík jeho zájmů je bohatý. Věnuje svoji pozornost sociálnímu životu měst i venkova, kulturním i náboženským otázkám (zejména výborná práce Židé v Úsově), urozeným i utlačovaným, zachraňuje zapomenuté. Výsledky své práce pak buď publikuje tiskem nebo aspoň slovem na svých častých přednáškách v Historickém kroužku Vlastivědného ústavu v Olomouci. Zásuvka jeho stolu je však ještě bohatá na rukopisy, kterým by slušelo světlo světa. V popředí jeho zájmu však stojí úsovské panství a Úsov, jemuž kronikářským způsobem vypracovává bohatou historii města. Úsov, vědom si Makasových zásluh, jmenoval ho již r. 1948 svým čestným občanem a nezapomíná na něj ani v den jeho osmdesátých narozenin.

Tělesná a duševní svěžest, již se St. Makas těší, je záviděníhodná. Za ni vděčí jen své nepřetržité práci a bohatým zájmům a proto ani v osmdesáti letech není stár.

PĚTASEDMDESÁTKA inž. JOSEFA KŠÍRA

Sotva lze uvěřit, že už uplynulo pět let od doby, kdy jsme vzpomínali 70. narozenin inž. Josefa Kšíra, zasloužilého olomouckého vlastivědného pracovníka.¹ Sedmdesátka je věk, kdy se přehlíží a hodnotí vykonané životní dílo a kdy se často životní dílo i uzavírá. V případě J. Kšíra však tomu tak nebylo. Jeho vlastivědná práce pokračovala i v uplynulých pěti letech neztenčenou intenzitou, o čemž podává svědectví především doplněk jeho bibliografie, který dnes publikujeme. Podává svědectví o tom, že uplynulých pět let života věnoval J. Kšír především rozsáhlé publikační činnosti o Olomouci, o městě, kterému zasvětil svůj život. Velké množství titulů ukazuje jeho snahu nenechat upadnout v zapomnění výsledky celoživotní pilné práce, výsledky průzkumů a výzkumů olomouckých památek, olomouckého osídlení a olomouckých staveb vůbec tam, kde je důležité zaznamenat pro budoucnost jejich vznik a osudy i bez ohledu na úzce pojatý památkový význam. Tím nabyla Kšírova publikační činnost zvláštní aktuálnosti a zasáhla i současné události. V řadě případů je možno jeho práce o Olomouci i za poslední období hodnotit přímo jako objevené, např. studií o dvou neznámých a dosud existujících středověkých branách v Olomouci.

Na poli národopisném rozšířil J. Kšír svou dosavadní publikační činnost, zaměřenou převážně na oblast vlastní Hané, o problematiku Horní Hané. Ji věnoval i větší část své přednáškové činnosti v Šumperku, Vidnavě, Velkých Losínách a jinde. Tím jen logicky pokračoval v tom, co dělal během celého svého života, kdy rozsáhlou přednáškovou činností seznamoval odbornou i širokou veřejnost s výsledky svých studijních cest a svých výzkumů.²

Do posledních pěti let života spadá i jedna Kšírova práce, která zůstane v rukopise: zážitky z první světové války, události prožité společně s náměšťským rodákem MUDr. Josefem Podivínským, lékařem z Klímkovic a pozdějším manželem spisovatelky Jarmily Glazarové.

Za celoživotní práci na úseku památkové péče, na poli národopisu a ve vlastivědné činnosti vůbec dostalo se J. Kšírovi celé řady uznání,³ která jistě potěšila jeho samého i četné jeho přátele. Ale nejzávažnější jsou a zůstanou výsledky jeho práce, ať se už projevíly v praktické činnosti na úseku památkové péče a výstavby Olomouce, nebo v dlouhé řadě hodnotných publikací.

¹ Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 108 (1963), s. 24 n. Kromě toho vzpomněl Kšírových sedmdesátin Hugo Rokyta v časopise Památková péče, roč. 23 (1963), s. 62 a Emanuel Baláš v časopise Český lid, roč. 50 (1963), s. 314.

² J. Kšír konal cesty s určitým studijním zaměřením a zúčastňoval se kongresů o stavbě měst ve Vídni, Paříži, Berlíně a v Praze.

³ Tak např. v r. 1958 obdržel čestné uznání odboru školství a kultury rady KNV v Olomouci, v r. 1965 ministerstva školství a kultury.

Bibliografie prací inž. Josefa Kšíra za léta 1963–1967:

- 1963 Barokní supraporta a Národní dům v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 113 (1963), s. 16–23.
Hostinec „U modré hvězdy“ a rozšíření Národního domu v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 114 (1963), s. 11–13.
- 1964 Staré olomoucké špitály a jejich situování. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 118 (1964), s. 1–15.
Kapitoly ze stavební historie Olomouce:
Část 1. Budova radnice a domy č. 9, 8, dům krajinské lékárny na náměstí Míru č. 10 a prodejna n. p. Kniha v Ostružnické ul. č. 1. Kdy-kde-co? v Olomoucké kultuře, leden 1964.
Část 2. Trojiční sloup, palác Petráše (č. 25), císařská pošta (č. 28), býv. hotel Goliath (č. 26) na náměstí Míru. Kdy-kde-co? v Olomoucké kultuře, únor 1964.

Část 3. Budova hotelu Merkur (č. 23), Divadlo Oldřicha Stibora, býv. Modrý dům (č. 22), dům „Opera“ (č. 21) a dům č. 20 na náměstí Míru. Kdy-kde-co? I. c. Olomouc, březen 1984.

Část 6. Kašny: Merkurova, Caesarova, Neptunova, Jupiterova a Herkulova a další kašny a fontány. Kdy-kde-co? I. c. červen 1984.

Část 7. Veřejné sady města Olomouce. Kdy-kde-co? I. c. červenec 1984.

Část 8. Smetanovy sady v Olomouci, hlavní výstaviště 5. celostátní výstavy okrasného zahradnictví v Olomouci. Kdy-kde-co? I. c. srpen 1984.

Totéž otisknuto jako příloha katalogu 5. celostátní výstavy okrasného zahradnictví v Olomouci.

Část 9. Bezručovy sady. Kdy-kde-co? I. c. září 1984.

Část 10. Domy v Riegrově ulici. Kdy-kde-co? I. c. říjen 1984.

Část 11. (chybně označeno 10). Stará lékárna na náměstí a vinné domy v sousedství. Kdy-kde-co? I. c. listopad 1984.

Část 12. Domy na náměstí proti kamenné kašně (č. 16, 15, 14, 13, 12 na náměstí Míru). Kdy-kde-co? I. c. prosinec 1984.

Malované stropy objeveny v Olomouci v domě č. 7 na nám. Rudé armády, zpráva v Kdy-kde-co? I. c. duben 1984, s. 11.

První budova Stavovské akademie v Olomouci. Sborník Matice moravské, Brno, roč. 83 (1964), s. 284—303.

Lidové stavitelství v jižní oblasti Šumperska, text skládky. Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě r. 1964.

K umělecko-historickým a národopisným památkám. Turistický průvodce ČSSR svazek 27, Hrubý Jeseník, za vedení Fr. Škrobánka, Praha 1964, v oddílu A s. 32—37 a v oddílu D v seznamu místopisném.

1965 Hliněný dům na Hané, text a snímky skládky. Vydalo Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě v r. 1965.

„Románská renesance“ v Olomouci (v domě č. 15 nám. Míru). Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 124 (1965), s. 16—20.

Důlní neštěstí ve Zbýšově roku 1862. Sborník Matice moravské, Brno, roč. 84 (1965), s. 193—200.

Z historie 20. let:

Příspěvek 2. Muzea v Olomouci — muzeum Vlasteneckého spolku muzejního, přírodovědecké muzeum a muzeum města Olomouce; objekt býv. kláštera klarisek — nynějšího muzea Vlastivědného ústavu, Kdy-kde-co? v Olomoucké kultuře, únor 1965.

Příspěvek 3. Divadlo Oldřicha Stibora v Olomouci (historie olomouckých divadelních budov). Kdy-kde-co?, I. c. březen 1965.

Příspěvek 4. Lidová hvězdárna v Olomouci (historie astronomie v Olomouci). Kdy-kde-co?, I. c. duben 1965.

Příspěvek 5. Osvobození Olomouce. Kdy-kde-co?, I. c. květen 1965.

Příspěvek 6. Mímoúrovňový chodník v sadech. Kdy-kde-co?, I. c. červen 1965.

Příspěvek 7. Olomoucké zahradnické výstavy. Kdy-kde-co?, I. c. červenec 1965.

Příspěvek 8. Nové stavební úpravy v Olomouckých sadech. Kdy-kde-co?, I. c. září 1965.

Příspěvek 9. Bytová výstavba v Olomouci. Kdy-kde-co?, I. c. říjen 1965.

Příspěvek 10. Sídliště 3. pětiletky. Kdy-kde-co?, I. c. listopad 1965.

Příspěvek 11. Sídliště v přednádražním prostoru. Kdy-kde-co?, prosinec 1965.

Procházka po olomouckých kulturních památkách pro návštěvníky 6. celostátní výstavy okrasného zahradnictví, Olomouc 65, 6. celostátní výstava okrasného zahradnictví s mezinárodní účastí. Vydal Park kultury a oddechu v Olomouci 1965. Neznámé kolem olomouckých kašen. Výstavní noviny Olomouc 65, č. 3, 28. srpna 1965. Vydal štáb 6. celostátní výstavy okrasného zahradnictví Olomouc.

1966 Sgrafito na domě v Olomouci (v Ostružnické ulici č. 1). Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 127 (1966), s. 1—5.

První biskupský dům v Olomouci. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 130 (1966), s. 4—13.

Nová víceúčelová hala ve Smetanových sadech (hlavní výstavní pavilon). Kdy-kde-co?, I. c. leden 1966.

Olomoucká obnovená universita a její budovy. Kdy-kde-co?, I. c. březen 1966.

Budova bývalé hudební školy „Žerotína“, nové sídlo Parku kultury a oddechu v Olomouci. Kdy-kde-co?, I. c. prosinec 1966.

- 1967 Dvě neznámé a dosud existující středověké brány v Olomouci. Památková péče, Praha, č. 2 (1967), s. 50—56.
 Kdysi bojové předpolí — dnes výstavní sady. Katalog výstavy Flora Olomouc 87. Olomouc 1987. Vydaly Výstavní sady Olomouc.
 O vývoji olomouckého poštovníctví. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 135 (1967), s. 7—13.
 Důlní neštěstí. Směr, týdeník okresního výboru KSČ a rady ONV Brno-venkov, roč. VIII., Brno, č. 35 z 1. září 1967, č. 36 z 8. září a č. 37 z 15. září 1967.
 Budovy Slovanského gymnasia v Olomouci. Pocta Slovanskému gymnasiu v Olomouci 1867—1967, památník, Olomouc 1967, s. 28—44.
 Lidové stavitelství na území Horní Hané. Knihovnička Severní Moravy, svazek 4, Šumperk 1967.

SDĚLENÍ

● 300. výročí smrti Jana Marka Marci z Kronlandu (1595—1667), významného lékaře, filosofa, matematika a fyzika, bylo podnětem už k několika vzpomínkám a úvahám jak v odborném, tak i v populárním a denním tisku. O jeho pobytu a studiu v Olomouci se zachovalo jen málo dokladů a památek. Je to především zápis v Matricula Academiae Olomoucensis z roku 1615, fol. 85 (ve Státním archivu v Olomouci), svědčící o tom, že toho roku byl mezi filozofy imatrikulován Joannes Marcus Lanczkoronsky Boemus. I když údaj rodiště a země má zde sloužit spíše k odlišení a identifikaci osoby, přece jen je také dokladem, že Jan Markus pocházel z tehdy českého města Lanškrouna, kde — jak uvádí Bohuslav Balbín v Bohemia docta (II, str. 418) — byla jeho mateřským jazykem čeština. I když v sedmnáctém století neexistovaly národnostní pojmy dnešního rázu, je přece nutno vidět v Janu Markovi jednoho z nejvýznamnějších našich krajanů, kteří se stali osobnostmi světového formátu a vyšli ze staré olomoucké university.
 E. W.

K vyobrazením na obálce:

- 1., 4. Medaile z r. 1947 k 80. narozeninám Maurice Remeše. K článku A. Roztomilého. Snímky J. Juryšek.
2. Závěr předávacího protokolu s podpisy prof. Groha, dr. Neudörfera a dr. Engla. — I. J. Neudörfer (1825—1898). K článku E. Wondráka. — Vincenc Podhajský. K článku J. Černého.
3. Zápis Jana Marka Marci v matrice olomoucké university z r. 1615. K sdělení E. Wondráka.

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 137. Vydal Vlastivědný ústav v Olomouci, nám. Republiky 6. Redigoval V. Burian. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 12, Olomouc, Leninova 15.

© Vlastivědný ústav Olomouc.

T-05*80069

Philosophi

Joannes	Baptista	de Novo	Mediolanensis	Nobilis	
Georgius	Keuka		Stranicensis	Moranus	
Joannes	Marcus		Lanczkowski	Boemus	Doctor Libiculus Acis. Hesperus Academ. Prag.

Rhetores

H.	Guilhielmus	Henricus	Nysensis	Silesius
H.	Joannes	Saknardi	Pannonus	Interamensis
	Melchior	Gretzmerus	Pannonus	Scepusias
	Bartolomeus	Jacobides	Microsteteen	Silesius
	Michael	Waltserus	Nysensis	Silesius

OBSAH

ČLÁNKY: E. Wondrák, Krátký pobyt chirurga I. J. Neudörfera před 110 lety v Olomouci, 1. — J. Černý, O českém vojenském lékaři dr. Vincenci Podhajském, 4. — J. Springer, Příspěvek k charakteristice českého básníka Vratislava Kazimíra Šembery, 8. — B. Eliáš — Záček, Jaroslav Mathon, 14. — A. Roztomilý, Ste výročí narozenin dr. Maurice Remeše, 18. — J. Beneš, Nedožitě osmdesátiny profesora Karla Sedláka, 19. — K. Morav, Stanislav Makas — osmdesátník, 21. — L. Machytka, Pětasedmdesátka inž. Josefa Kšira, 22. — SDELENÍ: E. Wondrák, 300. výročí smrti Jana Mar-
ka Marci z Kronlandu, 24.